

Iceland
Liechtenstein
Norway

**Active
citizens fund**

LEŚNA BAZA
www.lesnabaza.eu

NATURALNIE ZAANGAZOWANI

RAPORT Z EWALUACJI PROJEKTU

Autorzy:
Agata Gołasa
Damian Jaworek
Maciek Onyszkiewicz

SPIS TREŚCI

WSTĘP	3
ZAWARTOŚĆ RAPORTU	5
METODOLOGIA I PRZEBIEG BADANIA	6
CHARAKTERYSTYKA UCZESTNIKÓW I UCZESTNICZEK BADANIA.....	8
OCENA PROJEKTU „NATURALNIE ZAANGAŻOWANI" PRZEZ OSOBY UCZESTNICZĄCE	14
WPŁYW ZAJĘĆ LEŚNYCH NA SAMOPOCZUCIE PSYCHICZNE I FIZYCZNE UCZNIÓW I UCZENNIC	17
WPŁYW ZAJĘĆ LEŚNYCH NA STOSUNEK UCZNIÓW I UCZENNIC DO PRZYRODY.....	20
WPŁYW ZAJĘĆ LEŚNYCH NA CZĘSTOTLIWOŚĆ I JAKOŚĆ CZASU SPĘDZANEGO PRZEZ UCZESTNIKÓW I UCZESTNICZKI W PRZYRODZIE	25
PROJEKTY UCZNIOWSKIE – PRZEBIEG I OCENA DOŚWIADCZENIA Z PERSPEKTYWY OSÓB UCZESTNICZĄCYCH	27
WPŁYW PROJEKTU NA POSTAWY PROŚRODOWISKOWE UCZNIÓW I UCZENNIC	30
WPŁYW PROJEKTU NA POCZUCIE WŁASNEJ SKUTECZNOŚCI UCZESTNIKÓW I UCZESTNICZEK	32
WPŁYW PROJEKTU NA RELACJE UCZESTNIKÓW I UCZESTNICZEK Z RÓWIEŚNIKAMI I RÓWIEŚNICZKAMI	35
JAK OSOBY UCZESTNICZĄCE ZMIENIŁY SIĘ POD WPŁYWEM PROJEKTU – PODSUMOWANIE ILOŚCIOWE	37
WPŁYW PROJEKTU NA PODEJŚCIE NAUCZYCIELEK DO METODY OUTDOOR EDUCATION	37
PODSUMOWANIE	39

WSTĘP

W obliczu rosnącej potrzeby integracji metod nauczania z naturalnym środowiskiem, działania metodą **outdoor education** zyskują na znaczeniu jako innowacyjne podejście do edukacji. Niniejszy raport prezentuje wyniki kompleksowej ewaluacji projektu „Naturalnie Zaangażowani” zrealizowanego przez fundację Leśna Baza. Ewaluacja miała na celu ocenę skuteczności projektu i jego wpływu na uczestników i uczestniczki. Badanie oparto na metodologii mieszanej – uwzględniono zarówno ilościowe, jak i jakościowe dane, pozyskane od osób uczestniczących w projekcie, ich rodziców oraz nauczycieli. Wierzymy, że wyniki badania będą użyteczne w przyszłej działalności fundacji Leśna Baza, np. przy udoskonalaniu obecnych i projektowaniu nowych programów profilaktycznych dla szkół. Razem z koordynatorami projektu zależy nam również na tym, żeby raport stanowił istotny argument przemawiający za popularyzacją i systemowym wdrażaniem podejścia **outdoor education** do oferty szkół.

Dokument powstał na zlecenie fundacji Leśna Baza i stanowi część ewaluacji projektu „Naturalnie Zaangażowani”. Projekt zrealizowany z dotacji programu Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy finansowanego przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię w ramach Funduszy EOG.

TEORIA PROJEKTU „NATURALNIE ZAANGAŻOWANI” W SKRÓCIE

„Naturalnie Zaangażowani” to cykl zajęć leśnych skierowanych do uczniów i uczennic szkół podstawowych. Wykorzystywana podczas zajęć metoda pracy korzysta z dwóch głównych nurtów:

- ➔ 1) **leśna terapia** zwana też terapią lasem czy lasoterpią (ang. **Forest therapy**), czyli prężnie rozwijającego się nurtu, który wykorzystuje terapeutyczny wpływ przebywania w środowisku leśnym na fizyczny i psychiczny dobrostan człowieka.
- ➔ 2) **outdoor education**, czyli nurtu edukacyjnego polegającego na zaprojektowaniu, przeniesieniu i realizacji procesu rozwojowego w naturze, który jest celowy i w którym katalizatorem rozwoju jednostki jest świadome podejmowanie ryzyka¹.

W ramach projektu stała grupa uczniów i uczennic klas V-VII z 5 szkół podstawowych z województwa opolskiego przez cały rok (od maja 2022 do maja

---

¹ Więcej o każdym z nurtów można znaleźć w opracowaniu teoretycznym towarzyszącym niniejszemu badaniu: „Przyroda jako klucz do zdrowego rozwoju. Przegląd badań na temat wpływu kontaktu z naturą na dobrostan, kompetencje społeczne i postawy proekologiczne dzieci i młodzieży”.

2023) uczestniczyła w cyklu 7 zajęć realizowanych w podejściu *outdoor education*. Podczas wycieczek uczniowie i uczennice brali udział w zorganizowanych i poprowadzonych przez trenera zajęciach leśnych, na które składały się m.in. doświadczenia bushcraftowe. Oprócz tego zadaniem uczestników i uczestniczek było samodzielne (choć pod okiem nauczycielek) zaplanowanie, przygotowanie i zrealizowanie szkolnego projektu nastawionego na ochronę przyrody (dalej nazywamy je „projektami uczniowskimi”). W całym projekcie „Naturalnie Zaangażowani” od początku do końca uczestniczyły łącznie 82 osoby uczniowskie. Długofalowym celem projektu było, po pierwsze, zbudowanie silnego i trwałego związku pomiędzy młodzieżą uczestniczącą w projekcie z otaczającą ich przyrodą oraz, po drugie, poprawa kondycji psychofizycznej uczestników i uczestniczek (regulacja emocji, odporność na stres, wyrównany rytm dobowy, odporność na choroby). Celami operacyjnymi projektu było natomiast:

- ➔ **wzmocnienie deklarowanego przez uczestników i uczestniczki projektu związku z przyrodą;**
- ➔ **zachęcenie ich do częstszego i bardziej uważnego spędzania czasu w lesie (lub innym otoczeniu przyrodniczym);**
- ➔ **zwiększenie poziomu ich zaangażowania w działania na rzecz środowiska naturalnego;**
- ➔ **podniesienie ich poczucia własnej skuteczności.**

Do realizacji tych celów miało prowadzić kilka mechanizmów.

Po pierwsze, wycieczki leśne miały być angażującym, atrakcyjnym i dobrze wspomnianym przez uczestników i uczestniczki doświadczeniem. Miało to budować u nich pozytywne skojarzenia z przyrodą i inspirować do częstszego przebywania w jej otoczeniu („skoro poznałem/am ciekawe sposoby na spędzanie czasu w lesie i podobało mi się to, to chętnie będę chodzić tam częściej”).

Po drugie, bliski kontakt z przyrodą w towarzystwie trenera miał poszerzyć perspektywę uczestników i uczestniczek i dać im narzędzia, aby bardziej świadomie i uważnie obcowali z przyrodą.

Po trzecie, projekty uczniowskie miały być dla osób uczestniczących przyjemnym, choć wymagającym, i co ważne, zakończonym sukcesem, a przez to satysfakcjonującym doświadczeniem (stąd przynajmniej w niektórych szkołach większy nacisk położono na samodzielność uczniów i uczennic w wyborze tematu i realizacji ich projektów). Tak skonstruowane doświadczenie miało zwiększać u uczniów i uczennic poczucie sprawczości w kontekście podejmowanych przez siebie działań na rzecz przyrody, a przez to zachęcać ich do podejmowanie kolejnych środowiskowych inicjatyw.

Po czwarte, zarówno podczas wycieczek leśnych, jak i przy okazji realizacji własnych projektów, osoby uczniowskie miały mierzyć się z wymagającymi dla siebie wyzwaniami i ostatecznie radzić sobie z nimi. Całodzienne wycieczki zorganizowano w taki sposób, aby dzieci mogły wielokrotnie znajdować się w sytuacjach, które wymagały od nich przełamania barier (dla wielu już sam bezpośredni kontakt z naturą bywa poważnym wyzwaniem). Zgodnie z teorią psychologiczną stojącą za pojęciem poczucia własnej skuteczności (udowodnioną licznymi badaniami) to właśnie poradzenie sobie z wyzwaniem jest głównym motorem dla wzrostu poczucia własnej skuteczności, które potem przekłada się na powodzenie w życiu w wielu różnych aspektach².

W projekcie brały udział również nauczycielki z każdej z 5 szkół. Najpierw uczestniczyły w szkoleniu dotyczącym **outdoor education** a potem same towarzyszyły uczniom i uczennicom, i trenerowi podczas wszystkich zajęć leśnych. To doświadczenie miało zainspirować je, aby w przyszłości ponownie sięgać po takie metody pracy w swoich szkołach.

ZAWARTOŚĆ RAPORTU

Podczas badania ewaluacyjnego przyglądaliśmy się głównie temu czy i w jakim stopniu udało się zrealizować założone (i opisane powyżej) rezultaty. Dlatego dalszą część raportu podzielono na części poświęcone temu zagadnieniu:

- ➔ **1)** Krótkoterminowy dobrostan psychofizyczny zaraz po zajęciach leśnych – w tej części badania sprawdzaliśmy, czy udział w wycieczkach faktycznie wpływał pozytywnie na samopoczucie uczestników i uczestniczek.
- ➔ **2)** Ogólne zadowolenie z zajęć leśnych – w tej części przyglądaliśmy się temu, jak uczestnicy i uczestniczki oceniają udział w wycieczkach, a zatem w jakim stopniu taka forma zajęć rzeczywiście jest dla nich atrakcyjna.
- ➔ **3)** Stosunek uczestników i uczestniczek do przyrody – w tej części przyglądaliśmy się temu, czy i w jakim stopniu udział w projekcie „Naturalnie Zaangażowani” wpłynął na ogólne skojarzenia uczestników i uczestniczek z lasem i ich poczucie więzi z przyrodą.
- ➔ **4)** Częstotliwość i jakość czasu spędzanego w lesie – w tej części opisaliśmy, jak udział w projekcie wpłynął na, to ile czasu osoby uczestniczące w projekcie spędzają w lesie i jak go wykorzystują.
- ➔ **5)** Przebieg projektów uczniowskich – w tej części przyglądaliśmy się temu, czy realizacja własnego projektu była dla uczestników i uczestniczek

---

² A. Bandura, „Self Efficacy: the exercise of control”, 1997.

wymagającym, ale satysfakcjonującym (i przez to nagradzającym) doświadczeniem.

- ➡ **6)** Postawy prośrodowiskowe – w tej części przeanalizowaliśmy, jak pod wpływem projektu (zarówno zajęć leśnych, jak i projektów uczniowskich) zmienił się stosunek uczestników i uczestniczek do ekologii.
- ➡ **7)** Poczucie własnej skuteczności – w tej części przyjrzelśmy się temu, czy i w jakim stopniu podczas zajęć leśnych osoby uczniowskie mierzyły się z wymagającymi dla siebie wyzwaniami oraz jak wpłynęło to na ich poczucie własnej skuteczności.
- ➡ **8)** Relacje rówieśnicze – w tej części skupiliśmy się na tym, czy projekt przyniósł korzyści w obszarze relacji interpersonalnych uczniów i uczennic biorących w nim udział.
- ➡ **9)** Stosunek nauczycielek do podejścia **outdoor education** – w tej części przyjrzelśmy się temu, czy i w jakim stopniu projekt przekonał biorące w nim udział nauczycielki do takiej metody pracy z uczniami i uczennicami.

METODOLOGIA I PRZEBIEG BADANIA

Badanie realizowaliśmy od marca 2022 do listopada 2023. W badaniu wzięli udział zarówno uczestnicy i uczestniczki projektu, ich rodzice i nauczycielki, a także rówieśnicy i rówieśniczki niebiorący udziału w projekcie (grupa kontrolna). Badanie miało charakter ilościowo-jakościowy. Złożyły się na nie następujące elementy:

➡ **1) Warsztat z zespołem koordynującym projekt na początku ewaluacji**

W marcu 2022 przeprowadziliśmy warsztat z zespołem fundacji Leśna Baza. Miał on na celu wypracowanie **teorii zmiany** projektu, sformułowanie pytań ewaluacyjnych oraz uzgodnienie metodologii. Efektem spotkania był plan ewaluacji, który był naszym przewodnikiem w trakcie realizacji badania.

➡ **2) Analiza desk research**

W marcu 2023 przygotowaliśmy analizę **desk research** dotyczącą korzyści płynących z regularnego kontaktu człowieka z naturą, a także podejścia **outdoor education** i edukacji przyrodniczej. Analiza pomogła w dopracowaniu **teorii zmiany** projektu oraz w opracowaniu narzędzi badawczych.

➡ **3) Ankiety pretest i posttest z grupą projektową i kontrolną uczniów i uczennic**

Na początek i zakończenie projektu przeprowadziliśmy badanie ankietowe wśród osób uczestniczących. Służyło ono kompleksowej ocenie wpływu projektu. W ankiecie przyglądaliśmy się kilku wymiarom pożądanej zmiany, które szczegółowo omawiamy w niniejszym raporcie: dobrostanowi psychofizycznemu, stosunkowi do

przyrody, sposobom spędzania czasu wolnego w lesie, postawom prośrodowiskowym, poczuciu własnej skuteczności i relacjom rówieśniczym.

Pierwszy pomiar zrealizowaliśmy we wrześniu 2022, a pomiar końcowy po zakończeniu projektu, w czerwcu i wrześniu 2023. W analizie uwzględniono odpowiedzi 82 osób, które wzięły udział w obu pomiarach:

- **w szkole w Raszowej - 16 osób**
- **w szkole we Włodarach - 14 osób**
- **w szkole w Dąbrowej - 15 osób**
- **w szkole w Niemodlinie - 19 osób**
- **w szkole w Tułowicach - 22 osoby**

Równolegle zrealizowaliśmy analogiczne badania w grupie kontrolnej. Pomogło to w ocenie wpływu projektu na uczestników i uczestniczki z grupy projektowej na tle ich rówieśników i rówieśniczek niebiorących udziału w zajęciach leśnych. W raporcie analizowaliśmy ankiety wypełnione przez 50 osób z grupy kontrolnej (16 osób ze szkoły w Dąbrowie, 22 osoby ze szkoły w Tułowicach i 12 osób ze szkoły w Opolu).

➡ 4) **Ankiety śródkresowe uczniów i uczennic (mid-testy)**

Dodatkowo, w trakcie niektórych zajęć leśnych, zrealizowaliśmy krótkie badanie ankietowe (mid-testy) w formie kuponów ewaluacyjnych (poręcznych jednokartkowych wydzieranek). Uczniowie i uczennice wypełniali je bezpośrednio po zakończeniu danych zajęć leśnych. Pytania w kuponach dotyczyły satysfakcji z udziału w wycieczce i samooceny samopoczucia uczestników i uczestniczek. Łącznie kupony ewaluacyjne zostały wypełnione 250 razy (każda osoba uczestnicząca wypełniała kupony kilkakrotnie po różnych wycieczkach).

➡ 5) **Wywiady z uczestnikami i uczestniczkami projektu**

W maju 2023 przeprowadziliśmy w 4 szkołach wywiady grupowe z uczniami i uczennicami uczestniczącymi w projekcie. W każdej z placówek rozmawialiśmy z wszystkimi (obecnymi tego dnia w szkole) regularnymi uczestnikami i uczestniczkami projektu. Rozmowy służyły pogłębieniu odpowiedzi uzyskanych w badaniu ilościowym.

➡ 6) **Wywiady z rodzicami młodzieży uczestniczącej w projekcie**

Badaniem objęliśmy również rodziców uczniów i uczennic biorących udział w projekcie. W okresie od września do listopada 2023 przeprowadziliśmy z nimi 8 wywiadów telefonicznych. Dzięki temu możemy przedstawić ocenę wpływu projektu na osoby uczniowskie z bliskiej im, ale zewnętrznej względem projektu, perspektywy.

➔ 7) Wywiady z nauczycielkami zaangażowanymi w projekt

We wrześniu 2022 zrealizowaliśmy wywiad grupowy online z nauczycielkami zaangażowanymi w projekt. Rozmowa miała na celu poznanie charakterystyki uczestników i uczestniczek projektu z perspektywy nauczycielskiej. Na przełomie października i listopada 2023 (już po zakończeniu projektu), przeprowadziliśmy 5 indywidualnych wywiadów telefonicznych z nauczycielkami z każdej ze szkół. Rozmowy dotyczyły wpływu projektu na ich stosunek do podejścia **outdoor education**.

CHARAKTERYSTYKA UCZESTNIKÓW I UCZESTNICZEK BADANIA

Zanim przejdziemy do szczegółowego omówienia wpływu projektu na uczestników i uczestniczki, warto przyjrzeć się temu, kim byli oni już na początku badania. W czym osoby zaangażowane w projekt przypominały, a w czym różniły się od swoich rówieśników i rówieśniczek z tych samych szkół? Obie grupy (projektowa i kontrolna) zostały przebadane w podobnym momencie: na początku i na końcu projektu. Taka kompozycja badania pozwala nam zrozumieć, czy grupa osób uczniowskich biorących udział w projekcie wyróżnia się na tle pozostałych uczniów i uczennic. W tym rozdziale opowiemy:

- ➔ Jaki był wejściowy poziom uczestników i uczestniczek na wszystkich wymiarach oddziaływania projektu (ogólny wizerunek lasu z ich perspektywy, poczucie przywiązania do przyrody, częstotliwość spędzania czasu w lesie, poczucie odpowiedzialności za przyrodę, częstotliwość podejmowanych działań na rzecz ochrony środowiska oraz poczucie własnej skuteczności).
- ➔ A także, czy i w jaki sposób grupa uczestników i uczestniczek projektu różniła się pod kątem tych wymiarów od rówieśników i rówieśniczek.

Okazuje się, że właściwie w każdym zbadanym wymiarze uczestnicy i uczestniczki projektu, to osoby istotnie inne niż osoby należące do grupy kontrolnej. Osoby uczestniczące w projekcie uzyskały bardzo wysokie wyniki, znacząco wyższe niż ich rówieśnicy i rówieśniczki z grupy kontrolnej. Efekt ten wynika prawdopodobnie z faktu, że w większości szkół udział w projekcie był dobrowolny – zgłaszały się do niego te osoby, które chciały. Oznacza to, że w projekcie wzięły udział osoby, dla których zajęcia leśne były czymś atrakcyjnym, a nie wzięły w nich udziału osoby niechętne wobec podobnych inicjatyw. Nie dziwne więc, że zdecydowana większość z uczestników i uczestniczek jeszcze przed projektem kojarzyła las z dobrą zabawą i przyjemnością, ponieważ inaczej po prostu nie zgłosiłaby się do projektu. W grupie kontrolnej najczęstsze skojarzenia z lasem były w prawdzie podobne, ale ich rozkład jest zauważalnie inny – w tej grupie mniej osób wybierało

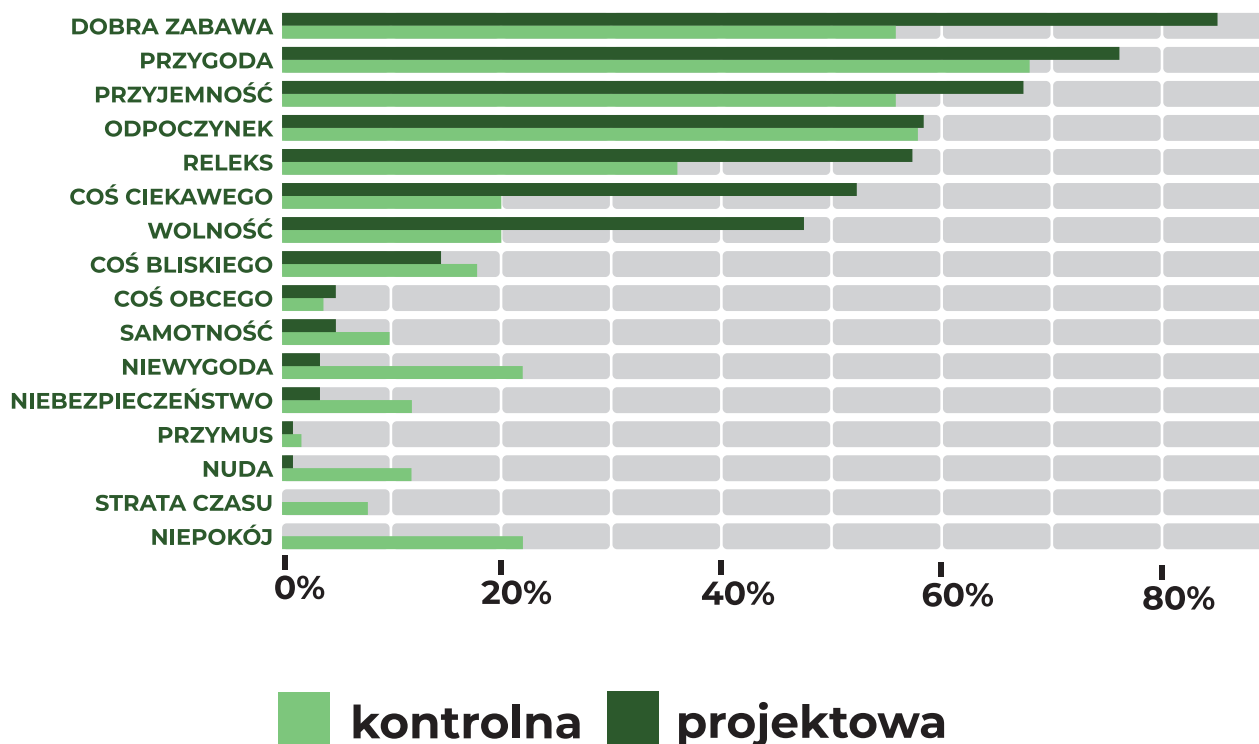

NATURALNIE ZAANGAŻOWANI

wyłącznie pozytywne skojarzenia, a sporo osób zaznaczało skojarzenia negatywne jak niepokój, nuda czy strata czasu.

W obu grupach najczęstsze skojarzenia z lasem były podobne...

...ale grupie kontrolnej było znacznie więcej tych negatywnych i mniej pozytywnych

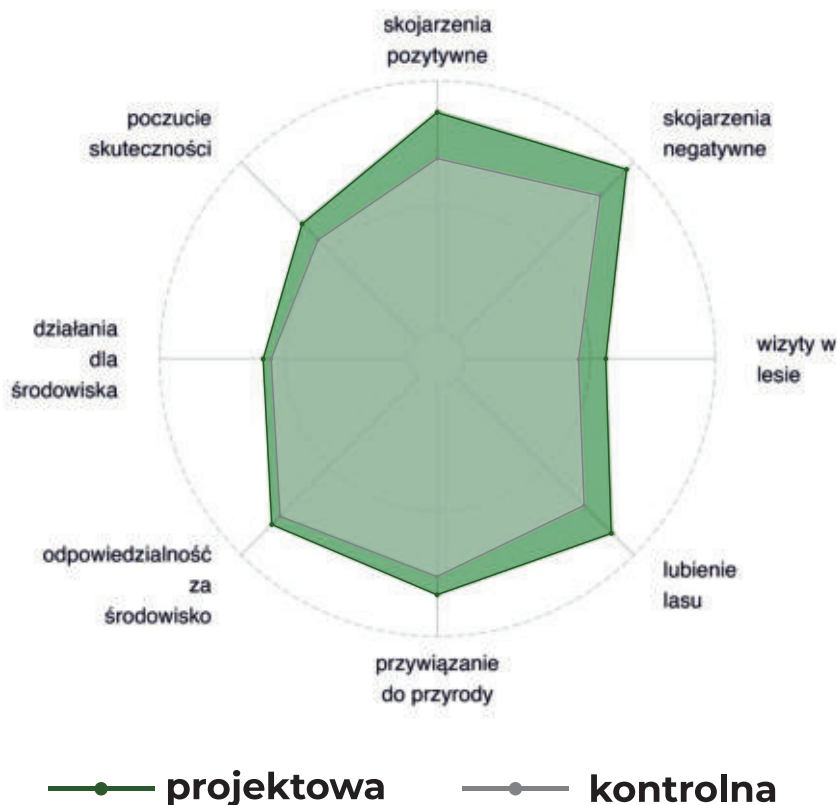

Podobne efekty widoczne są również w przypadku pozostałych wskaźników. Na następnej stronie odwrócono skalę dla liczby negatywnych skojarzeń z lasem. Poniższy wykres ilustruje średnie wyniki dla pretestu w obu grupach. Na wykresie widać wyraźnie trzy istotne rzeczy:

- ➔ W obu grupach wyniki były dość wysokie już na początku projektu...
- ➔ ...jednak w grupie projektowej w każdym wymiarze były znacząco wyższe;
- ➔ Pod wieloma względami wyniki grupy projektowej były tak wysokie, że pozostawiały jedynie niewielkie pole do poprawy w efekcie projektu.

Grupa projektowa osiąga lepsze wyniki w każdym z wymiarów

Jak widać na kilku wymiarach już na etapie pretestu, uczestnicy i uczestniczki projektu osiągnęli prawie najwyższe możliwe wyniki³. Dotyczy to przede wszystkim liczby negatywnych skojarzeń (96% maksymalnego wyniku), liczby pozytywnych skojarzeń (88%), deklarowanej sympatii do lasu (88%) czy ogólnie przywiązania do przyrody (83%). Większa przestrzeń do poprawy widoczna była w przypadku ku takich aspektów jak: częstotliwość wizyt w lesie (56%), częstotliwość działań na rzecz środowiska (59%) oraz poczucie własnej skuteczności (65%).

Przedstawione dotychczas dane pokazują obraz każdej z grup (osób uczestniczących w projekcie i grupy kontrolnej) w całości, ale oddzielnie dla każdego wymiaru. Bardziej zaawansowane narzędzia statystyczne pozwalają nam jeszcze lepiej zrozumieć te dane – poznać specyfikę uczestników i uczestniczek badania oraz różnice pomiędzy obiema grupami (projektową i kontrolną) z uwzględnieniem wielu wymiarów jednocześnie. Analiza skupień (ang. **cluster**

³ Wynik na poziomie 100% to maksymalny możliwy do uzyskania wynik – w takim przypadku poprawa pomiędzy pretestem i posttestem byłaby w ogóle niemożliwa. Im wyższy wynik na starcie projektu, tym przestrzeń do poprawy w trakcie projektu jest mniejsza.

analysis)⁴ to technika statystyczna, która pozwala zgrupować dane w klastry, czyli zestawy osób o podobnych cechach (czyli takie, które udzielały w ankiecie podobnych odpowiedzi). Każdy klaster reprezentuje unikalną kombinację cech, co pomaga w zrozumieniu ukrytych wzorców i relacji w danych. Taka analiza dostarcza wglądu w to, jak różne obserwacje (przebadane osoby) są ze sobą powiązane i jak można je podzielić na znaczące segmenty.

Na tej podstawie udało się wyłonić trzy charakterystyczne grupy osób uczestniczących w badaniu: zarówno osób z grupy kontrolnej, jak i osób z grupy projektowej

Na tle pozostałych uczestników i uczestniczek badania laso-sceptycy (17 os.) zdecydowanie nie są miłośnikami (ani tym bardziej regularnymi użytkownikami) lasu i przyrody. W większości deklarują, że nie lubią lasu. Rzadko lub bardzo rzadko go odwiedzają (najwyżej kilka razy w roku). Las budzi w nich skojarzenia raczej negatywne niż pozytywne. Na skali przywiązania do przyrody również wypadają słabo w porównaniu z innymi grupami. Rzadziej też deklarują chęć i gotowość do podejmowania działań na rzecz ochrony przyrody. Co ciekawe laso-sceptycy mają też wyraźnie niższe poczucie własnej skuteczności. Laso-sceptyk to przeważnie chłopiec. Prawie każdy z nich (z wyjątkiem jednej osoby) znalazł się w grupie kontrolnej, co nie powinno zaskakiwać w kontekście tego, że w większości szkół udział w projekcie był dobrowolny.

---

⁴W analizie wykorzystano metodę k-średnich, która jest jedną z najbardziej powszechnie stosowanych technik grupowania danych. Liczba klastrow „k” jest ustalana przed przeprowadzeniem analizy, często za pomocą metody łokcia, która pomaga określić optymalną liczbę klastrow. Termin „średnich” odnosi się do obliczenia średniej arytmetycznej wartości cech dla obserwacji w każdym klastrze, co stanowi punkt centralny klastra.

Laso-entuzjaści w praktyce

Laso-entuzjaści w praktyce stanowią największą grupę (77 os.). To osoby zdecydowanie kochające las i przyrodę – las wywołuje w nich właściwie wyłącznie pozytywne skojarzenia, a poczucie przywiązania do przyrody jest wśród nich największe spośród wszystkich grup. Są to też osoby, które podejmują najwięcej działań na rzecz środowiska naturalnego. Przede wszystkim jednak cechuje ich to, że są stałymi bywalcami lasu. Większość z nich spędza czas w lesie przynajmniej raz w tygodniu. 70% laso-entuzjastów to osoby uczestniczące w projekcie. Praktycznych laso-entuzjastów nie różnicuje płeć – w tej grupie jest właściwie tyle samo chłopców i dziewczynek

Laso-entuzjastki w teorii

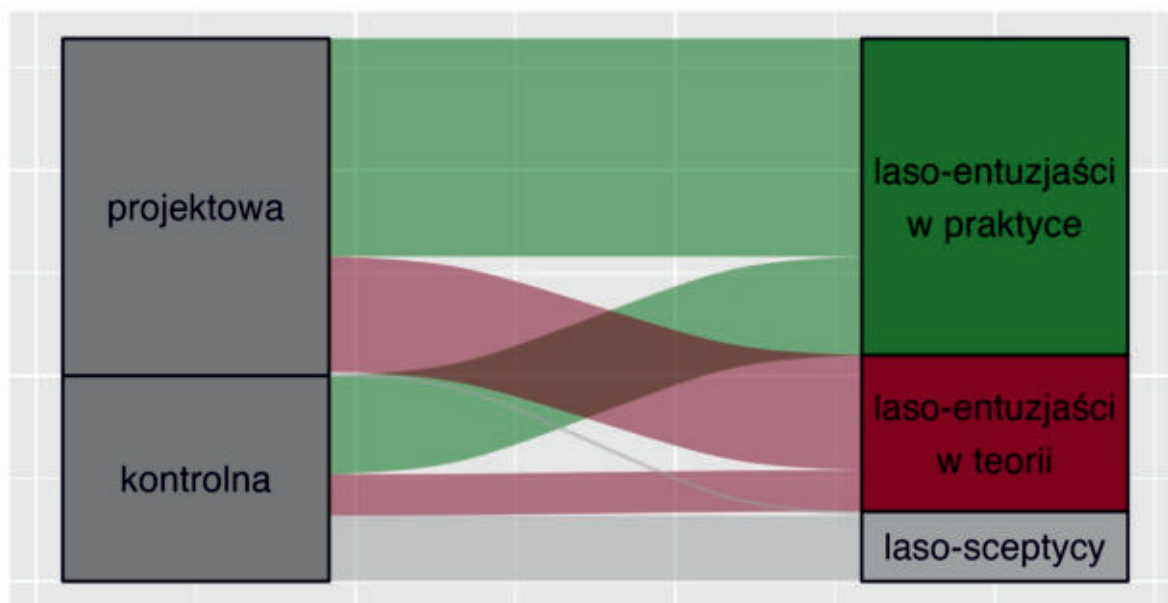

Ta grupa jest pod prawie każdym względem taka sama, jak laso-entuzjaści praktycy. Również są bardzo przywiązani do lasu i przyrody, również troszczą się o nie poprzez praktyczne działania, choć zarówno ich deklarowana miłość do lasu, jak i realne działania na rzecz środowiska, są minimalnie mniejsze. Jednak tym, co wyróżnia tę grupę jest fakt, że laso-entuzjastki w teorii naprawdę rzadko bywają w lesie – zdecydowana większość z nich odwiedza las najwyżej kilka razy w ciągu roku. A zatem kochają las i przyrodę, ale jest to raczej „związek na odległość”. Laso-entuzjastki w teorii to w zdecydowanej większości uczestniczki projektu. W grupie tej dziewczynki wyraźnie przeważają nad chłopcami.

Podział na te trzy grupy pozwala nieco lepiej zrozumieć różnice pomiędzy grupą kontrolną i osobami uczestniczącymi w projekcie. Choć w obu grupach dominują praktyczni **laso-entuzjaści**, to jednak istotną część grupy kontrolnej (33%) stanowią **laso-sceptycy**. Tymczasem w grupie projektowej ponad 2/3 stanowią praktyczni **laso-entuzjaści**. Dokładny rozkład osób z różnych klastrów w grupie kontrolnej przedstawia poniższy wykres.

W grupie projektowej byli wyłącznie laso-entuzjaści

...a prawie wszyscy laso-sceptycy to osoby z grupy kontrolnej

Oznacza to, że w grupie projektowej znalazły się specyficzne osoby – właściwie wyłącznie największy miłośnicy i miłośniczki lasu, a w zdecydowanej większości również jego stali bywalcy odwiedzający las przynajmniej raz w tygodniu. Wynika to prawdopodobnie z dobrowolności udziału w projekcie w większości szkół. Sprzyjała ona temu, aby do projektu zgłosiły się osoby, które lubią spędzać czas w lesie.

Dalszą część raportu należy czytać przez pryzmat tej charakterystyki. Bardzo wysokie wyniki na etapie pretestu ograniczały możliwość istotnej poprawy w niektórych wymiarach (przynajmniej na poziomie danych ilościowych zebranych w badaniu ankietowym). Jednak, jak pokażemy, dane jakościowe ilustrują jednak pewne istotne (choć bardziej subtelne i nieuchwytne na poziomie prostej ankiety) zmiany, jakie zaszły w uczestnikach i uczestniczkach projektu.

NATURALNIE ZAANGAŻOWANI

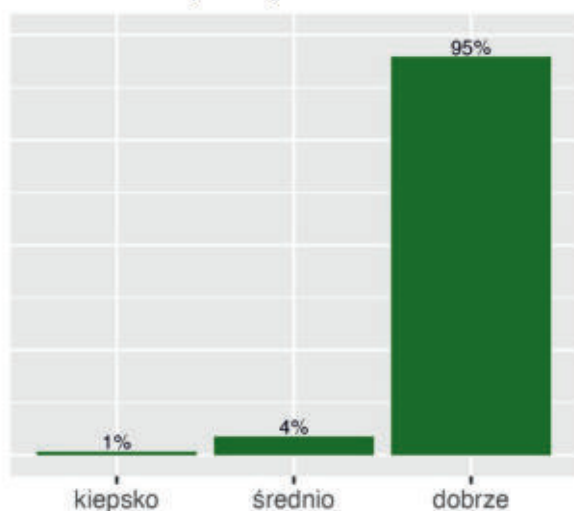

OCENA PROJEKTU „NATURALNIE ZAANGAŻOWANI” PRZEZ OSOBY UCZESTNICZĄCE

Udział w projekcie „Naturalnie Zaangażowani” był dla uczniów i uczennic niezwykle pozytywnym doświadczeniem. Po każdej z wycieczek prosiliśmy uczestników i uczestniczki o ocenę czasu spędzonego w lesie. Analiza zebranych danych wskazuje, że prawie wszystkim z nich podobało się na leśnych wycieczkach i dobrze się na nich bawili.

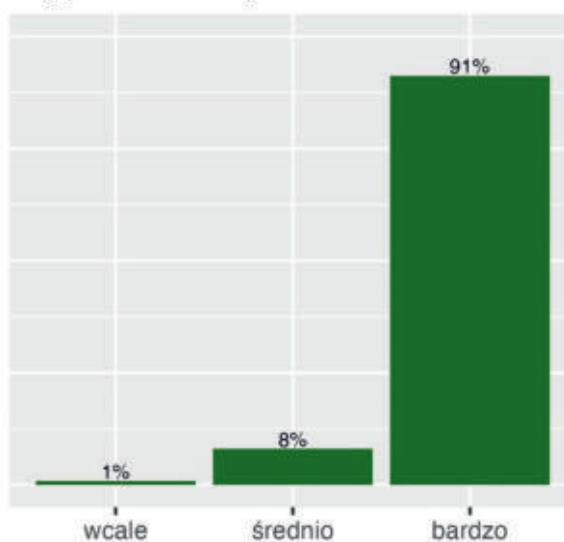
Zdecydowana większość uczestników dobrze bawiła się podczas wycieczki...

Jak bawiłeś się na wycieczce?

...i podobało im się w lesie

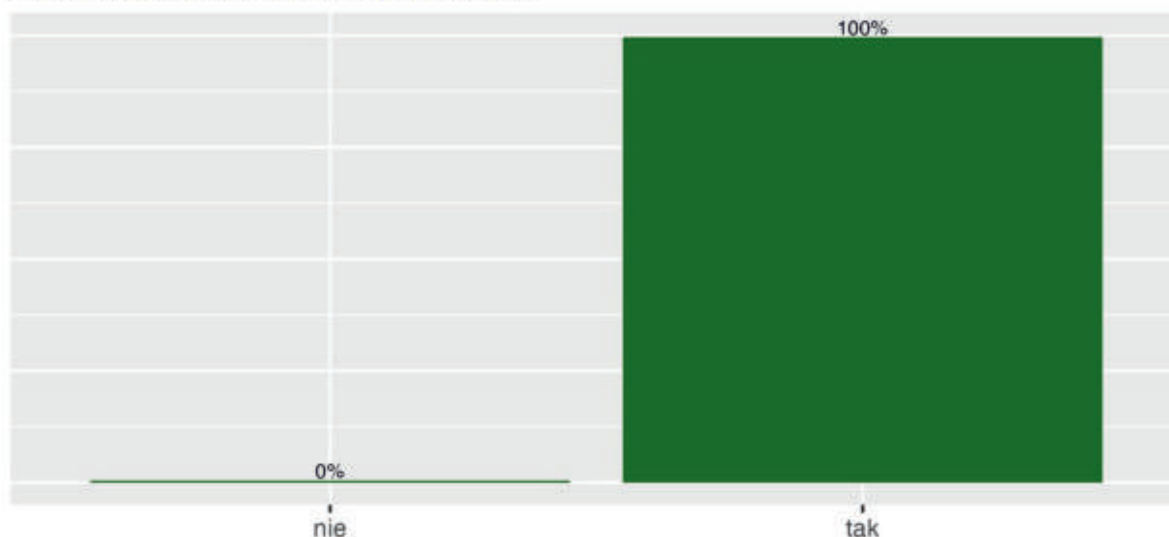
Czy podobało ci się w lesie?

O satysfakcji uczestników i uczestniczek z leśnych wycieczek świadczy również to, że prawie każdy z uczniów i uczennic miał ochotę powtórzyć to doświadczenie w przyszłości.

Właściwie wszyscy mieliby ochotę na kolejną

Czym masz ochotę na kolejną wycieczkę?

Zadowolenie z udziału w wycieczkach było bardzo wyraźnie słyszalne podczas wywiadów, które przeprowadziliśmy z uczestnikami i uczestniczkami na zakończenie projektu. Uczniowie i uczennice z dużym entuzjazmem wspominali odbyte w ramach projektu wyjścia do lasu jako wyjątkową i ekscytującą przygodę.

Na pewno będę miała dużo wspomnień, i jeżeli nie będzie więcej takich projektów, to na pewno jak skończę szkołę podstawową to będę wspominać sobie jak to było. (uczestniczka projektu)

Dużo więcej emocji wzięłam stamtąd niż zazwyczaj ze szkoły zabieram. (uczestniczka projektu)

Czas spędzony w lesie była dla osób uczestniczących w projekcie pełen nowych doświadczeń, podczas których świetnie się bawili. To właśnie dobra zabawa była najczęściej wskazywana przez uczestników i uczestniczki, kiedy pytaliśmy o ich skojarzenia z czasem spędzonym podczas leśnych wycieczek.

To nie jest wycieczka „wywieźć do lasu, powiedzieć co robić i sprawdzić, jak sobie poradzą”; to jest instruowanie krok po kroku, co robić, ale nie zmuszanie typu "no, zrób to ito, bo czas nam ucieka" , tylko bardziej to jest tak, że na wszy stko mamy czas i jest czas na zabawę i pokażą nam co zrobić, porozmawiają z nami, żartują [...] nie mówią jakieśtam „bla, bla, nie możesz śmiecić" , ale bardziej "nie zrywajcie tych gałązek, bo jesteśmy tu w gościach". (uczestniczka projektu)

Projekt został bardzo pozytywnie oceniony również przez rodziców uczestników i uczestniczek. Zwracali oni uwagę, że zajęcia leśne były dla ich dzieci atrakcyjnym i przynoszącym wiele korzyści doświadczeniem. Badani rodzice wspominali też, że w szkołach do których chodzą ich dzieci brakuje edukacji na świeżym powietrzu. Zaproponowane zajęcia stanowiły według nich odpowiedź na ten deficyt.

Dziecko dużo lepiej myśli, świeże powietrze inaczej wpływa na energię i rozwój dziecka. Jest to dużo lepsze niż siedzenie w szkolnych murach i patrzenie tylko na tablicę. (rodzic uczestniczki projektu)

Dzieci mogą dać coś od siebie, nie jak w szkole, gdzie nauczyciel coś podaje, a dziecko próbuje zrozumieć. Tutaj dla niech to było fajne, że ktoś potrzebuje ich pomocy, ktoś się ich o coś pyta, aktywizuje. (rodzic uczestniczki projektu)

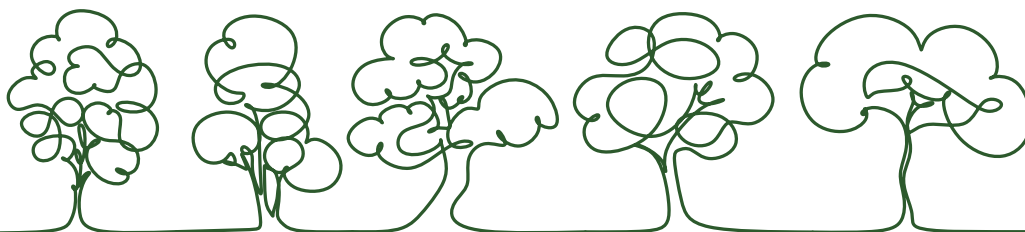
O tym, że rodzice pozytywnie oceniają projekt świadczy również fakt, że zależy im aby ich dzieci wzięły udział w podobnych zajęciach w kolejnym roku szkolnym. Niektórzy deklarują nawet gotowość do współfinansowania zajęć, gdyby szkoła nie była w stanie zorganizować ich bezpłatnie.

Mówiłam pani dyrektor, że mogłabym nawet dojechać do tych zajęć. Jeśli byłaby możliwość, chętnie bym poszła córkę jeszcze raz, a nawet młodszą chciała się włączyć. Wielkie gratulacje dla pani Kasi i pana Marka. (rodzic uczestniczki projektu)

Zebrane dane dostarczają silnych i jednoznacznych dowodów na to, że projekt „Naturalnie Zaangażowani” był atrakcyjny i dobrze dostosowane do potrzeb grupy docelowej.

WPŁYW ZAJĘĆ LEŚNYCH NA SAMOPOCZUCIE PSYCHICZNE I FIZYCZNE UCZNIÓW I UCZENNIC

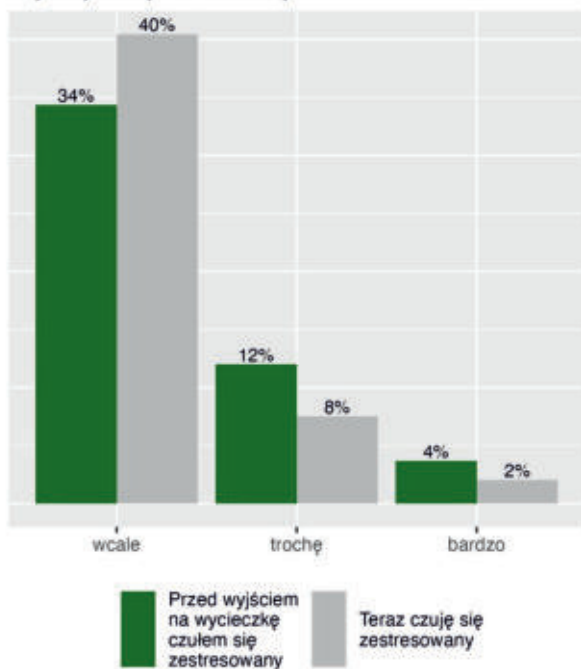
Przeprowadzone badanie dostarcza dowodów, że udział w zajęciach leśnych miał pozytywny wpływ na samopoczucie fizyczne i psychiczne osób uczestniczących. Po każdej z wizyt leśnych pytaliśmy uczniów i uczennice o ocenę ich samopoczucia (poziomu stresu oraz poczucia zrelaksowania) za pośrednictwem kuponów ewaluacyjnych. Okazało się, że poziom stresu zmniejszył się u jednej piątej

uczestników (18%), a poziom odczuwanego zrelaksowania zwiększył się u dwóch piątych z nich (40%).

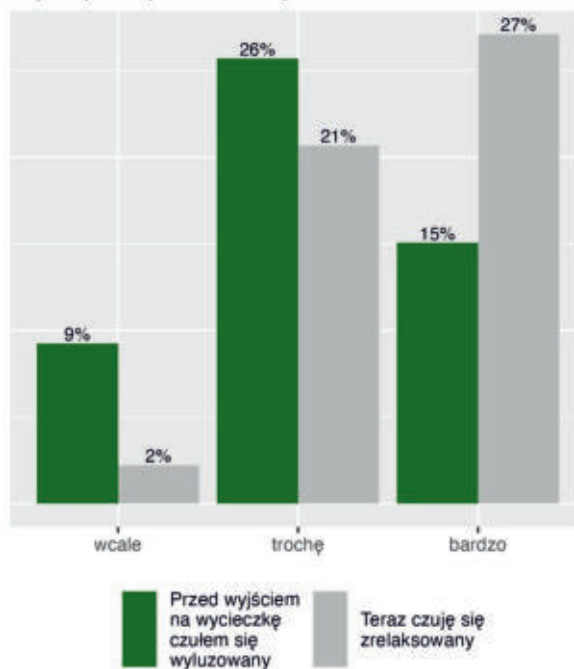
Ogólny poziom stresu przed i po wycieczkach nieznacznie spadł...

Czy czujesz się zestresowany?

... a poczucie relaksu nieznacznie wzrosło

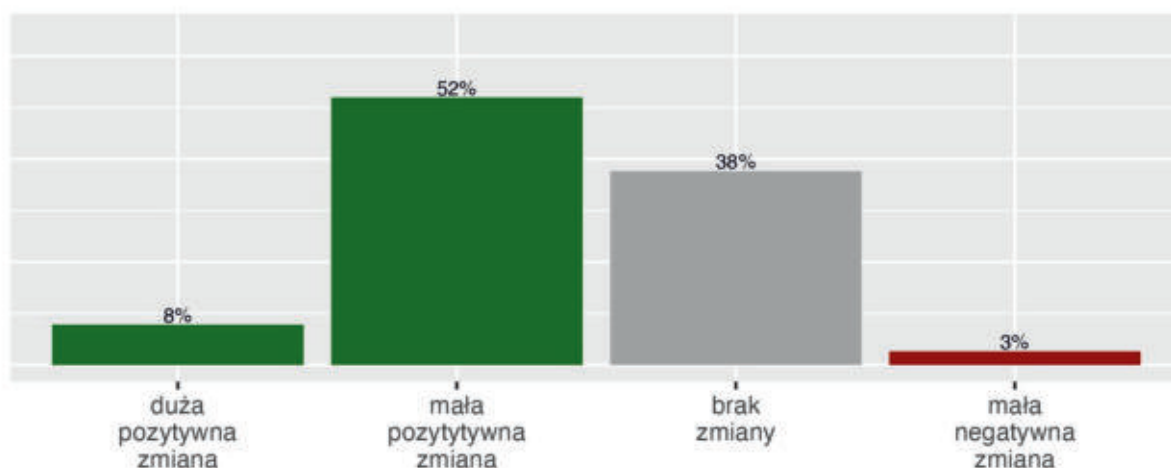
Czy czujesz się zrelaksowany?

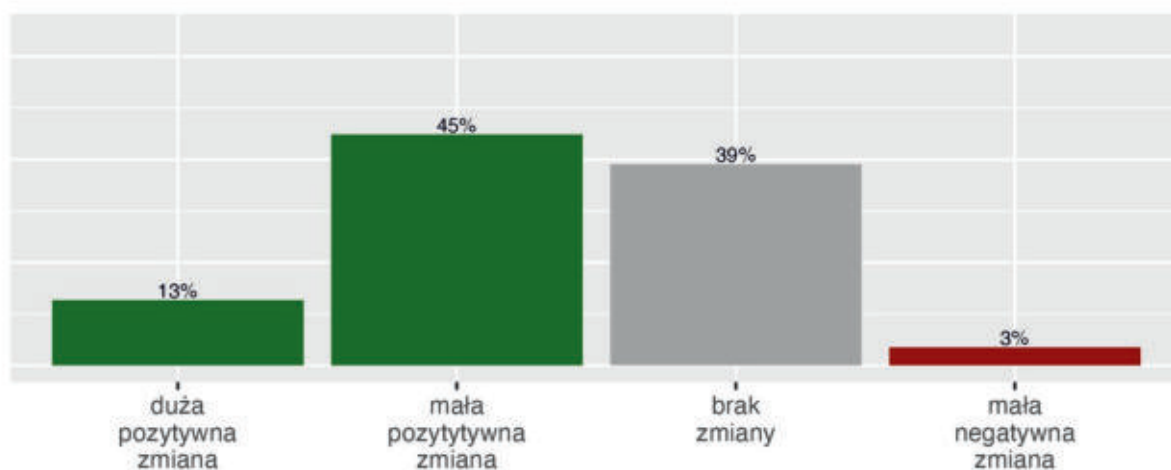
Poprawa samopoczucia jest jeszcze większa, gdy przyjrzymy się tym uczniom i uczennicom, którzy rano (przed wycieczką) odczuwali pewien poziom stresu lub nie czuli się w pełni zrelaksowani. W tej grupie osób uczniowskich pozytywna zmiana nastąpiła u zdecydowanej większości.

U wielu osób, które wcześniej odczuwały stres, poczucie stresu spadło po wycieczce...

...a poczucie relaksu wzrosło u większości osób, które wcześniej nie były w pełni zrelaksowane

Uczniowie i uczennice mówili nam o pozytywnym wpływie zajęć leśnych na ich samopoczucie również podczas wywiadów. Uczestnicy i uczestniczki opowiadali, że choć odczuwali wyraźne zmęczenie po całym dniu spędzonym w lesie, to było ono inne niż to którego doświadczają po typowym dniu spędzonym w szkole. Opisywali je jako „przyjemne”. Tłumaczyli, że mimo fizycznego zmęczenia, mieli więcej energii i czuli się zrelaksowani.

Byłam niby zmęczona, ale z drugiej strony rozpierała mnie energia i jakby nam pozwolili, to bym sobie łaziła po strumyku (uczestniczka projektu)

Niby byłam zmęczona, ale nie byłam tak całkiem wyczerpana jak zazwyczaj po szkole, tylko tak zmęczona przyjemnie (uczestniczka projektu)

Opisaną zmianę w samopoczuciu dostrzegali również rodzice uczestniczącej w projekcie młodzieży. Zauważali, że po powrocie z leśnych wycieczek ich dzieci były bardziej rozluźnione i spokojniejsze niż zazwyczaj gdy wracały ze szkoły. Niektórzy

z rodziców dostrzegli, że przekładało się to na lepszą koncentrację przy odrabianiu lekcji.

Można tak powiedzieć, jest mniej napięta, mniej było siedzenia w ławce, więc mniej stresu, może była też mniej zamknięta. (rodzic uczestniczki projektu)

Córka wracała umęczona do domu, ale natadowana pełną energią. (rodzic uczestniczki)

Cześć rodziców zwracała również uwagę, że wyjścia do lasu wpłynęły pozytywnie na apetyt i jakość snu ich dzieci.

Dużo lepiej spała, o tak zdecydowanie. Miała nawet lepszy apetyt, bo ona jest niejadkiem. Po leśnej bazie chciały coś spróbować innego, chętniej sięgała po nowe jedzenie. (rodzic uczestniczki projektu)

W badaniu koncentrowaliśmy się tylko na wybranych aspektach dobrostanu psychicznego i fizycznego uczniów i uczennic – takich, które mogą być obserwowalne w deklaracjach i zauważalne bezpośrednio po jednorazowym, kilkugodzinnym kontakcie z przyrodą. Przedstawione wyniki są zgodne z licznymi dowodami naukowymi potwierdzającymi pozytywny wpływ przebywania w przyrodzie na zdrowie psychiczne i fizyczne oraz rozwój dzieci i młodzieży.⁵

WPŁYW ZAJĘĆ LEŚNYCH NA STOSUNEK UCZNIÓW I UCZENNIC DO PRZYRODY

Leśne wycieczki w ramach projektu „Naturalnie Zaangażowani” służyły zbudowaniu w uczestnikach i uczestniczkach pozytywnych skojarzeń z czasem spędzonym w naturze, a także wzmocnieniu ich więzi ze światem przyrody.

Według przyjętej teorii, kluczowym czynnikiem umożliwiającym zakładaną zmianę jest dostarczenie uczniom i uczennicom pozytywnego doświadczenia związanego z czasem spędzonym w lesie. Jednocześnie ważne jest utrwalenie w nich przekonania, że na wartość tego doświadczenia wpływa to, że miało ono miejsce w przyrodzie.

Opisane wyżej założenie zostało spełnione. Uczniowie i uczennice bardzo pozytywnie ocenili czas spędzony podczas leśnych wycieczek (co szczegółowo opisujemy w rozdziale **Ocena projektu „Naturalnie Zaangażowani” przez**

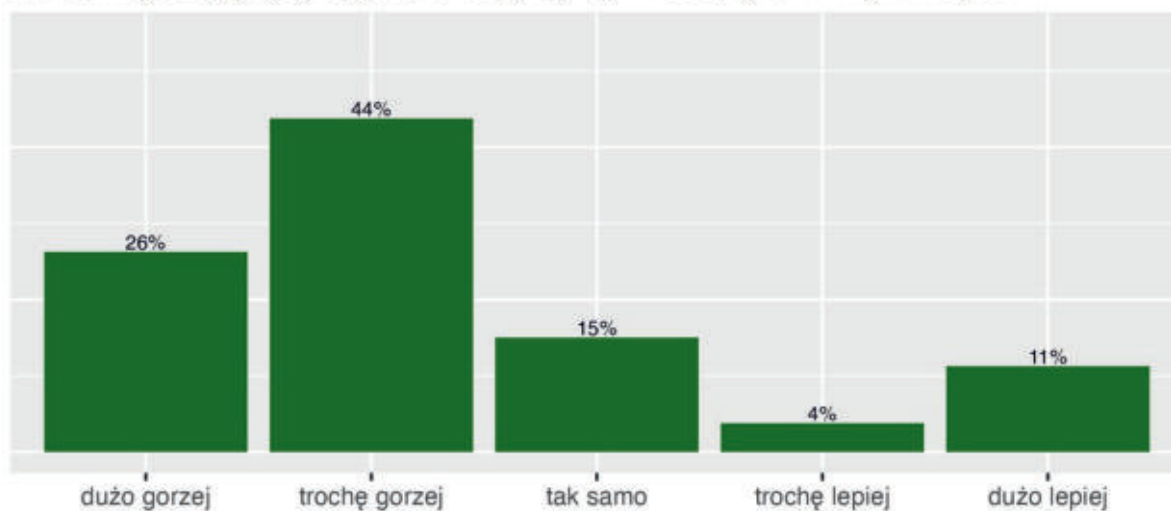
---

⁵ Sprague, N.L., Bancalari, P., Karim, W., Siddiq, S., (2022). Growing up green: A systematic review of the influence of greenspace on youth development and health outcomes. Journal of Exposure Science & Environmental Epidemiology (por. analiza „Przyroda jak klucz do zdrowego rozwoju” przygotowana w ramach ewaluacji projektu).

uczestników i uczestniczkę. Po drugie, uczniowie i uczennice zauważali, że na jakość ich doświadczenia miało wpływ to, że spędzali czas w naturze. W ankiecie przeprowadzonej na koniec projektu zdecydowana większość z nich (70 %) zadeklarowała, że gorzej bawiłaby się, gdyby podobne zajęcia nie odbywały się w lesie.

Uczestnicy zdecydowanie woleli, aby zajęcia były realizowane w lesie, a nie w innym miejscu

Jak bawiłbyś się, gdyby zajęcia nie odbywały się w lesie, tylko w innym miejscu?

W badaniu jakościowym również wybrzmiało, że dla uczniów i uczennic miało znacznie to, że projekt był realizowany w dzikiej przyrodzie. Uczestnicy i uczestniczki doceniali, że las to atrakcyjne miejsce dla dobrej i kreatywnej zabawy (np. budowanie kryjówek między drzewami czy gra w podchody w zróżnicowanym terenie). Zwracali również uwagę, że przebywanie w lesie daje wiele okazji do przeżywania nowych doświadczeń i przygód (np. spotkanie dzikich zwierząt, pokonywanie strumieni).

W lesie jest więcej kryjówek i fajnych rzeczy i najfajniejsze było to jak chodziłam po drzewie, które się ruszało! (uczestniczka projektu)

O wiele lepiej mi w lesie, bo tam mieliśmy dużo sposobów na zabawę [...] jednak jest ten klimat w lesie. (uczestnik projektu)

Cześć uczniów i uczennic doceniała również, że środowisko leśne jest ciche i sprzyja odpoczynkowi od nadmiernego hałasu.

Fajnie, że to było w lesie, bo jest tam dużo ciszy, nikt nie chodzi wokół, nie przeszkadza, taki fajny klimat drzew (uczestniczka projektu)

W ramach ewaluacji chcieliśmy sprawdzić, czy zgodnie z teorią projektu pozytywne doświadczenie związane z udziałem w zajęciach przełożyło się na stosunek uczniów i uczennic do przyrody. Na początku sprawdziliśmy czy pod wpływem projektu zmieniły się skojarzenia uczniów i uczennic z czasem spędzonym w naturze. W

ankiecie przeprowadzonej przed i po projekcie poprosiliśmy uczestników i uczestniczki o wybór skojarzeń z czasem spędzonym w lesie (w ankiecie można było wybrać maksymalnie 5 spośród kilkunastu propozycji skojarzeń o różnym wydźwięku – zarówno pozytywnym, jak i negatywnym). O to samo poprosiliśmy uczniów i uczennice z grupy kontrolnej, która nie brała udziału w projekcie.

Analiza wyników pokazała, że uczniowie i uczennice z grupy projektowej, już przed udziałem w zajęciach mieli zdecydowanie pozytywne skojarzenia z czasem spędzonym w naturze. Wyróżniało to ich na tle grupy kontrolnej, w której choć również przeważały pozytywne skojarzenia, to ta przewaga nie była tak wyraźna, co szerzej omówiono w rozdziale poświęconym charakterystyce zbadanej grupy.

Uczniowie i uczennice z grupy projektowej po udziale w projekcie wskazywali najczęściej na takie same skojarzenia co w pierwszym pomiarze i były to: dobra zabawa (89%), przygoda (84%), przyjemność (70%), odpoczynek (52%) i relaks (48%). Zauważyliśmy jedynie niewielką ilościową zmianę w dokonywanych wyborach – po udziale w zajęciach leśnych zwiększyła się liczba uczniów i uczennic, którzy wskazywali, że czas spędzony w lesie kojarzy im się z przygodą (wzrost o 10 p.p.), dobrą zabawą (wzrost o 6 p.p.), przyjemnością (wzrost o 4 p.p.). Z drugiej strony nieco mniej uczniów i uczennic wskazywało na dwa ostatnie skojarzenia – odpoczynek (spadek o 6 p.p.) i relaks (spadek o 10 p.p.). Świadczy to, o tym, że doświadczenie udziału w projekcie było na tyle żywe, że powodowało zmiany w skojarzeniach z lasem. Wzmocnieniu uległy te, które szczególnie pasowały do charakteru leśnych wycieczek, które w doświadczeniu osób uczestniczących były aktywne, pełne wrażeń i nowych doświadczeń. W mniejszym stopniu kojarzą się one z czasem spokojnego odpoczynku.

Dobre skojarzenia uczestników z lasem lekko zmieniły się po projekcie

Innym wskaźnikiem stosunku uczniów i uczennic do przyrody jest ich podejście do spędzania czasu na łonie natury. Przed i po udziale w projekcie zapytaliśmy uczniów i uczennic, czy lubią spędzać czas w lesie. Tak samo, jak w przypadku pytania dotyczącego skojarzeń z lasem, grupa projektowa od początku miała bardzo pozytywny stosunek do aktywności w lesie (wyraźnie bardziej pozytywny niż wśród uczniów i uczennic z grupy kontrolnej). Zasadniczo nie zmieniło się to po projekcie. Zarówno przed, jak i po zakończeniu projektu, ponad 90% uczestników i uczestniczek zadeklarowało, że lubi spędzać czas w lesie (w porównaniu do około 70% uczniów i uczennic z grupy kontrolnej).

Sprawdzaliśmy również jak zmieniło się przywiązanie uczniów i uczennic do przyrody za pomocą stworzonego na potrzeby badania wskaźnika przywiązania do przyrody, który może przyjąć wartości od 1 do 7 (im wyższy wynik tym większe przywiązanie)⁶. Ponownie, okazało się, że osoby uczestniczące w projekcie charakteryzował wyższy poziom związania z przyrodą w porównaniu do grupy

⁶ Na wskaźnik przywiązania do przyrody składają się zmienne zbierające odpowiedzi uczestników i uczestniczek na skalach od 1 do 7 pomiędzy binarnymi opozycjami (nienawidzę przyrody - uwielbiam przyrodę; przyroda jest dla mnie nieważna - przyroda jest dla mnie ważna; nie czuję się częścią świata przyrody - czuję się częścią świata przyrody)

kontrolnej (5 vs. 4,5). Po udziale w projekcie poziom przywiązania do przyrody utrzymał się na takim samym poziomie w obu grupach.

Przytoczone wyniki z badania ilościowego mogłyby sugerować brak wpływu projektu na stosunek uczniów i uczennic do przyrody. Taki wniosek nie wydaje się być w pełni uprawniony. Brak widocznej zmiany wynika prawdopodobnie z bardzo wysokich wyników pretestu, które nie pozostawiały przestrzeni na potencjalną zmianę. Jednocześnie badanie jakościowe dostarcza dowodów, że udział w projekcie miał wpływ na to, jak zmienił się postrzeganie świata przyrody przez niektóre osoby uczniowskie. Są to jednak zmiany o bardziej subtelny charakterze.

Podczas wywiadów pod koniec projektu część z uczestników i uczestniczek zwracała uwagę, że dzięki leśnym wycieczkom bardziej oswoiła się z przyrodą i że zmniejszył się jej lęk przed spędzaniem czasu w lesie (wywołany np. przez możliwość spotkania dzikich zwierząt lub złapania kleszcza). Uczniowie i uczennice deklarują, że podczas projektu oswoili się z warunkami panującymi w lesie i nie odczuwają już takiego dyskomfortu jak wcześniej.

Zmieniłam podejście do natury ogólnie, wcześniej się bałam na przykład jakiś zwierząt w lesie, teraz już mniej się boję (uczestniczka projektu)

Zwierzęta teraz są mniej jakieś takie dziwne a owady mniej obleśne dla mnie. (uczestniczka projektu)

Mam po tym projekcie większe zaufanie do przyrody, tak że przedtem mniej lubiłam chodzić do lasu, a teraz już bardziej. (uczestniczka projektu)

Tę zmianę w poczuciu komfortu przebywania w lesie dostrzegli również rodzice. Jeden z nich opowiadał o tym, jak jego córce na leśnych wycieczkach udało się przezwyciężyć lęki przed insektami, przez które bała się wchodzić w głąb lasu. Regularne wizyty w lesie i obcowanie z naturą sprawiły, że jej lęk zniknął.

Nie boi się już robaczków, żuczków i innych stworzonek, oswoiła się z przebywaniem w lesie z takimi zwierzątkami. Robaki to było największe wyzwanie, które udało jej się przezwyciężyć, to była największa zmiana, jaka w niej nastąpiła. (rodzic uczestniczki projektu)

Młodzież zwracała również uwagę, że pod wpływem wycieczek zainteresowała się przyrodą i obserwuje ją z większą uważnością. Po udziale w projekcie częściej świadomie zwracają uwagę na otaczające ich rośliny i zwierzęta oraz w większym stopniu dostrzegają różnicowanie otaczającej ich natury.

Inaczej patrzę na naturę, jak się było w tym lesie to teraz tak całkiem inaczej. Nie wiedziałam tyle o zwierzętach. (uczestniczka projektu)

Badanie jakościowe ujawniło subtelne, ale istotne zmiany w postrzeganiu świata przyrody przez uczestników i uczestniczki. Projekt nie tylko przyczynił się do

oswojenia części z nich z przyrodą, lecz także rozbudził ich ciekawość dotyczącą otaczającego ich świata natury. W efekcie więź z przyrodą przynajmniej niektórych uczniów i uczennic wzmocniła się.

*Ja lubiłam las, tylko teraz bardziej go polubiłam,
teraz jest dla mnie tak jakby ważniejszy. (uczestniczka projektu)*

WPŁYW ZAJĘĆ LEŚNYCH NA CZĘSTOTLIWOŚĆ I JAKOŚĆ CZASU SPĘDZANEGO PRZEZ UCZESTNIKÓW I UCZESTNICZKI W PRZYRODZIE

Projekt poprzez pozytywne doświadczenie leśnych wycieczek miał zachęcić osoby uczestniczące do częstszego spędzania czasu w przyrodzie.

Badanie jakościowe dostarcza dowodów na to, że uczestnictwo w projekcie było dla części uczniów i uczennic inspiracją i zachętą do spędzania czasu w lesie w sposób inny niż do tej pory. Dotyczy to przede wszystkim dziewczynek. Ich doświadczenia z lasem wyraźnie częściej niż w przypadku chłopców ograniczały się do rodzinnych spacerów i wycieczek rowerowych. Zajęcia leśne poszerzały ich perspektywę na to, jak atrakcyjnym miejscem do aktywnego spędzania czasu wolnego może być las. Co ważne, uświadomiły im, że może on być świetnym miejscem do wspólnych aktywności z rówieśnikami i rówieśniczkami.

Zawsze miałam takie uczucie, że las to takie miejsce, do którego się idzie z rodzicami coś zrobić np. pojeździć na rowerze, a się okazało, że w lesie tyle można robić. (uczestniczka projektu)

Za często nie chodziliśmy do lasu na jakieś wycieczki, a jak chodziliśmy to na spacer z rodziną i nie widzieliśmy takich innych stron lasu (uczestniczka projektu)

Nowe doświadczenie zdobyte podczas leśnych wycieczek przełożyło się na samodzielne inicjowanie przez część uczniów i uczennic wyjść do lasu i spędzania tam czasu w inny sposób niż robili to przed udziałem w projekcie.

*Teraz, po tym projekcie, raz na jakiś czas chodzę ze znajomymi do lasu.
(uczestniczka projektu)*

Jak moja kuzynka do mnie przyjechała i u mnie spała, to sobie pojechałyśmy do lasu i tam siedziałyśmy. (uczestniczka projektu)

Grupa uczestniczek projektu opowiadała nawet, że namówiła całą klasę do wspólnego wyjścia do lasu w ramach klasowej wycieczki. Opowiadały, że bardzo chciały pokazać kolegom i koleżankom, które nie brały udziału w projekcie jak ciekawie można spędzić czas w lesie.

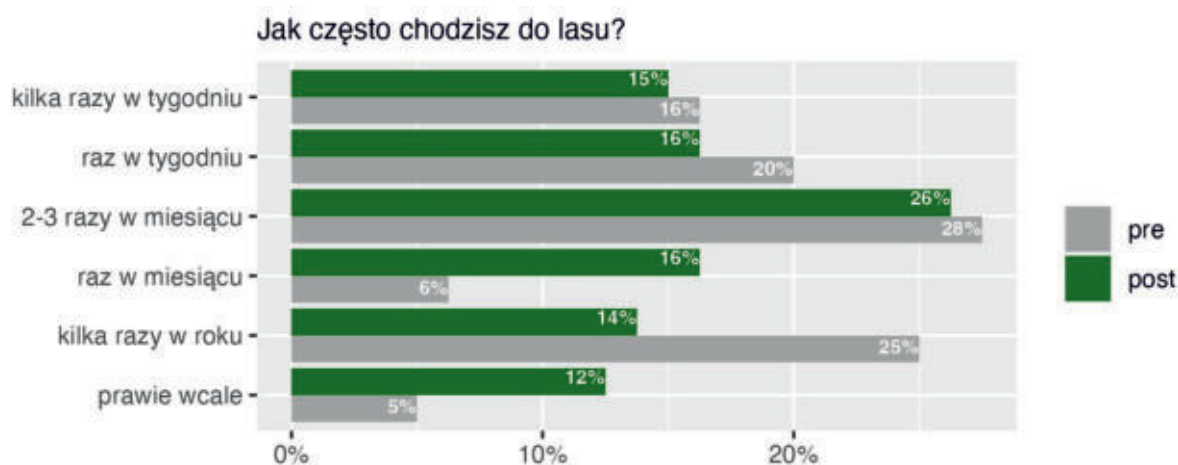
— NATURALNIE ZAANGAŻOWANI —

Nasza klasa lubi jakieś gry, jakieś kręgle, jakieś filmy , a my teraz chcemy, żeby pojechać do lasu. Bo oni chcieli jechać na rowerach do jakiegoś KFC 30 km w obie strony. Mypowiedzieliśmy, żeby jechać do lasu robić szafasy i pankejki i grać w podchody. (uczestniczki projektu)

W badaniu sprawdzaliśmy też, czy zmieniła się średnia częstotliwość, z jaką uczniowie i uczennice spędzają czas w przyrodzie. W pomiarze przed i po projekcie zapytaliśmy ich jak często byli w lesie w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Nie zaobserwowaliśmy w tym aspekcie pozytywnej zmiany.

Warto zauważyć, że istotna część uczniów i uczennic (około jedna trzecia) w obu pomiarach zadeklarowała, że bywa w lesie przynajmniej raz w tygodniu. Do tej informacji należy jednak podejść z pewną ostrożnością – badanie ankietowe zostało przeprowadzone zaraz po wakacjach, a zatem wtedy, gdy uczniowie i uczennice mieli w najświeższej pamięci wspomnienie wolnego czasu i ciepłych miesięcy. Mogło to wpłynąć na ich deklaracje i nieznacznie zakrzywić wyniki.

W całej grupie częstotliwość z jaką uczestnicy chodzą do lasu minimalne się zmniejszyła

Gdy jednak przyjrzelśmy się poszczególnym grupom osób uczestniczących opisanym w rozdziale „Charakterystyka uczestników i uczestniczek badania”, okazało się, że uczennice należące do grupy **laso-entuzjastki w teorii** zaczęły częściej odwiedzać las po udziale w projekcie.

Jednak laso-entuzjastki w teorii po projekcie chodzą do lasu zdecydowanie częściej niż wcześniej

W pierwszym pomiarze wszystkie uczestniczki z tej grupy deklarowały, że wychodzą do lasu nie częściej niż raz w miesiącu. Natomiast w drugim pomiarze 28% z nich przyznało, że odwiedza las częściej niż raz w miesiącu, z czego 15% robi to przynajmniej raz w tygodniu.

Wyniki wskazują, że projekt skłonił do częstszego kontaktu z naturą tych uczniów, którzy przed rozpoczęciem projektu rzadko ją odwiedzali. Pozostali natomiast jeszcze przed projektem deklarowali, że regularnie spędzali czas w lesie (choć wynik ten mógł być zawyżony przez powakacyjny termin realizacji badania). W przypadku tych osób wysoka częstotliwość wizyt w lesie nie pozostawiała zbyt wiele miejsca na poprawę.

PROJEKTY UCZNIOWSKIE – PRZEBIEG I OCENA DOŚWIADCZENIA Z PERSPEKTYWY OSÓB UCZESTNICZĄCYCH

W ramach projektu „Naturalnie Zaangażowani” uczestnicy i uczestniczki realizowali (pod okiem nauczycielek) swoje własne projekty ekologiczne. Teoria zmiany zakłada, że realizacja projektów powinna być dla uczniów i uczennic doświadczeniem angażującym, przyjemnym i satysfakcjonującym (satysfakcja miałaby płynąć z poczucia dumy ze zrealizowanych działań oraz zaobserwowanego **impactu** środowiskowego). W dłuższej perspektywie powinno ich to motywować do realizacji kolejnych podobnych działań. Realizatorzy projektu „Naturalnie Zaangażowani” nie zakładali jednak, że tę docelową zmianę uda się osiągnąć dzięki ich pojedynczej interwencji (osiągnięcie długoterminowego efektu wymagałoby podjęcia wielokrotnych, a nie jednorazowych działań). Dlatego w ewaluacji

przyglądaliśmy się temu, w jakim stopniu realizacja własnego projektu była dla uczestników i uczestniczek nagradzającym doświadczeniem (angażującym, przyjemnym, napawającym dumą i postrzeganym jako pozytywne dla środowiska). Zasadniczo uprawdopodobniałoby to osiągnięcie w przyszłości (po serii podobnych inicjatyw) osiągnięcie trwałej zmiany w postawach uczestników i uczestniczek projektu.

Badanie ewaluacyjne potwierdziło, że realizacja projektu faktycznie była dla młodych ludzi doświadczeniem nagradzającym. Jednak efekt ten był różny w zależności od konkretnej szkoły. Wynika to z faktu, że realizacja projektów przebiegała inaczej w każdej z nich.

W dwóch szkołach poświęcono temu zagadnieniu znacznie więcej uwagi – wymyślanie, przygotowanie i poprowadzenie projektu składało się na dłuższy proces i było ważnym wydarzeniem w życiu szkół. W tych placówkach powierzono uczniom i uczennicom pełną odpowiedzialność za realizację zadania. To uczniowie i uczennice mieli wymyślić jaki projekt chcą zrealizować i odpowiadali za jego przebieg. W pozostałych szkołach główna odpowiedzialność za realizację projektu spoczywała na nauczycielkach. Uczniowie i uczennice byli zaangażowani w działania, jednak raczej jako bierni wykonawcy, a nie główni pomysłodawcy i organizatorzy całego projektu.

Różnicę tę widać między innymi w sposobie, w jakim uczestnicy i uczestniczki opowiadają o zrealizowanych projektach. Ci, którym powierzono większą odpowiedzialność za działania, do ich przedstawienia używają głównie określeń „my mamy pomysł”, „my zrobimy”, „my podzieliłyśmy się zadaniami” itp.

Mój dziadek robi różne rzeczy z drewna, więc poprosiłam go, żeby zrobił taki dom z ulami dla pszczół. I mamy pomysł, że zrobimy taką łąkę z bratkami, stokrotkami, lawendą, goździkami i jeżami (takie kwiatki) i postawimy ten domek koło łąki i wpuścimy tam pszczółki. (uczestniczka projektu)

Ci drudzy opowiadają o projektach jak o czymś zewnętrznym, na co mają ograniczony wpływ. Używają raczej sformułowań „pani wymyśliła”, „pani zrobiła”.

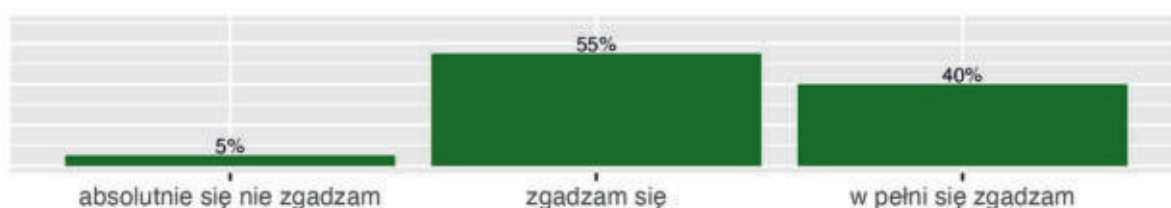
Pani wpadła na pomysł, żebyśmy zrobili karmniki, ale nawet nie wiem, gdzie one będą, bo tego nam nie mówiła. (uczestnik projektu)

Im bardziej młodzież czuła się odpowiedzialna za realizowany przez siebie projekt, tym bardziej angażowała się w jego realizację. Widać to zarówno po tym, jakie słowa dobierali opowiadając nam o swoich projektach, ale także w sposobie w jakim wypowiadali się na ich temat (przyspieszone i podniesione głosy, wzajemne przekrzykiwanie się, dłuższe barwne opowieści vs. skrócona, spokojna narracja o

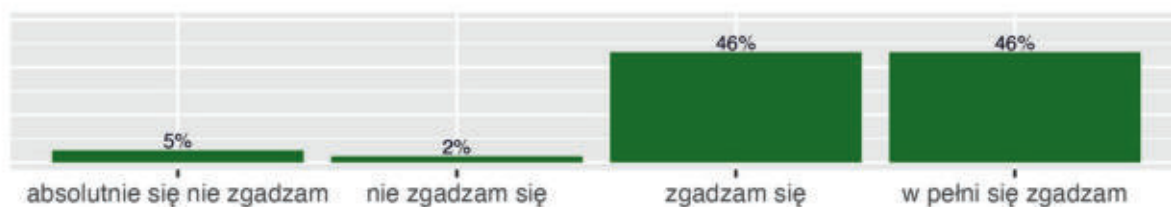
charakterze wyłącznie sprawozdawczym). Analiza danych ilościowych⁷ i informacji z wywiadów pozwala stwierdzić, że większe zaangażowanie uczniów i uczennic w realizację projektów przełożyło się na efekty w postaci ich większego poczucia dumy ze zrealizowanych działań.

Te subtelne różnice w doświadczeniu realizacji projektu w każdej ze szkół stanowią ważną odpowiedź na przyszłość. Zdecydowanie warto stwarzać uczniom i uczennicom warunki do tego, aby poczuli się gospodarzami projektu. Należy stawiać na taką formę pracy, która maksymalizuje wpływ osób uczniowskich i minimalizuje wpływ nauczycielek. Nie wpływa to jednak na generalną ocenę projektu w tym zakresie – w każdej ze szkół oceniono doświadczenie pracy nad projektami jako przyjemne, satysfakcjonujące i pozytywne dla środowiska. Daje to nadzieję, że w przyszłości będą oni podejmowali konkretne działania. Więcej o tych działaniach ekologicznych, które już zdążyli podjąć uczestnicy i uczestniczki projektu, piszemy w kolejnym rozdziale.

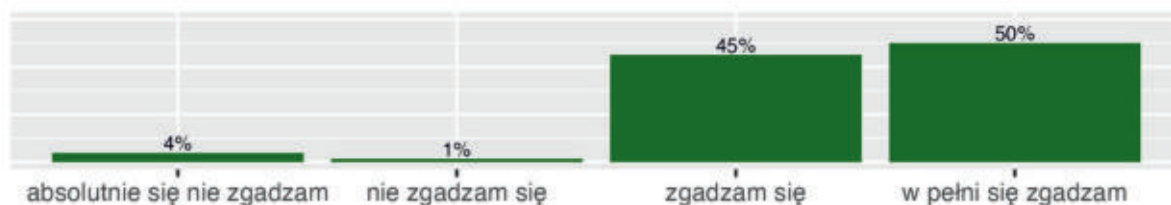
Realizacja projektów uczniowskich była satysfakcjonująca...

...przyjemna...

...i według uczestników korzystna dla środowiska

⁷ Ogólna ocena satysfakcji z realizacji projektu była wysoka w każdej ze szkół, ale w przypadku tych dwóch placówek, w których wpływ uczniów i uczennic na projekty był większy ocena ta była najwyższa.

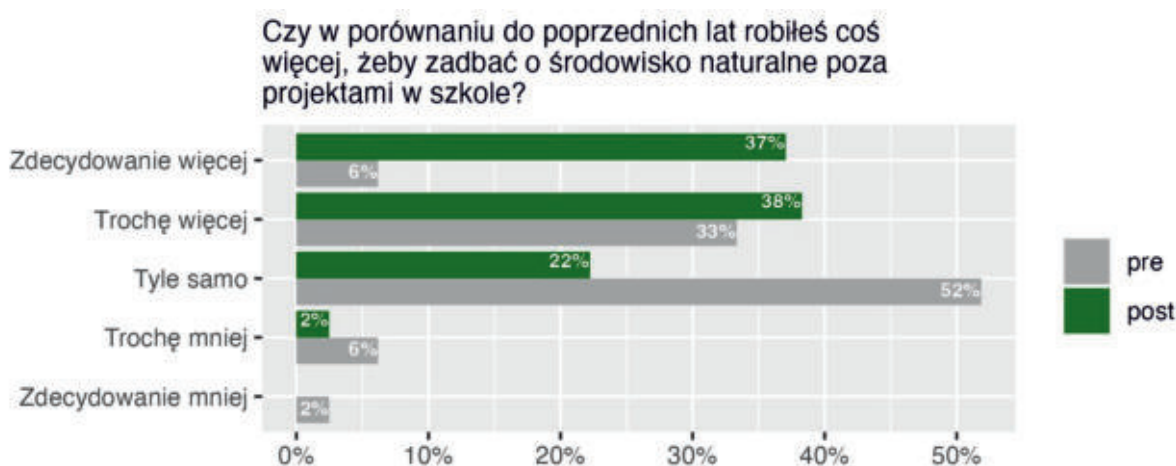

WPŁYW PROJEKTU NA POSTAWY PROŚRODOWISKOWE UCZNIÓW I UCZENNIC

W ramach badania ewaluacyjnego przyglądaliśmy się również temu, jak projekt wpłynął na postawy ekologiczne (rozumiane jako poczucie odpowiedzialności za środowisko naturalne oraz konkretne działania podejmowane na jego rzecz). Wyniki tej części badania są niezwykle interesujące. Z jednej strony badanie ilościowe pokazuje, że projekt nie wpłynął w istotny sposób na deklaracje osób uczestniczących dotyczące ich poczucia odpowiedzialności za środowisko. Wartość tego wskaźnika była bardzo wysoka jeszcze przed projektem – prawie 98% uczestników uznawało dbanie o środowisko za swój obowiązek, a 94% chciało to robić. Sporo mniej osób uznawało, że ma istotny wpływ na stan środowiska (41% określało swój wpływ na środowisko jako duży, a 53% jako mały). W przypadku 10% uczestników poczucie wpływu na środowisko wzrosło po zakończeniu projektu, a pozostałe wskaźniki nieznacznie spadły⁸.

Jednocześnie znacząco wzrosła liczba osób deklarujących, że regularnie podejmują działania na rzecz środowiska. Do tego wyniku należy jednak podchodzić z pewną ostrożnością. Choć prosiliśmy uczestniczącą młodzież o uwzględnienie w swoich odpowiedziach tylko tych działań, które realizowali poza projektem i zajęciami w szkole, to wielu z nich wymieniało jednak działania projektowe. Sugeruje to, że zmiana w tym zakresie może być nieco mniej pozytywna, niż wynika z po niższego wykresu.

Uczestnicy bardzo często robią coś dla środowiska

⁸ Nie można tu jednak mówić o negatywnym wpływie projektu. Przy tak wysokich wynikach na etapie pretestu takie drobne negatywne zmiany stanowią wynik naturalnej fluktuacji w danych nazywanej też efektem regresji do średniej.

Działania wymieniane przez uczestników i uczestniczki projektu jako przykłady ich prośrodowiskowych aktywności to w głównej mierze: ograniczanie swojego negatywnego *impactu* środowiskowego (segregacja odpadów, oszczędzanie wody) a także sprzątanie lasu, sadzenie drzew, dokarmianie zwierząt czy budowa karmników, a zatem w dużej mierze działania realizowane w ramach projektów uczniowskich. Część osób podkreślała jednak, że były to również działania poza projektowe („sadziłam wraz z mamą rośliny miododajne”, „sprzątałam las, sadziłam małe drzewka (poza projektem)”) co wskazuje na to, że udział w projekcie „Naturalnie Zaangażowanych” zainspirował ich do samodzielnego podejmowanie podobnych działań.

Ciekawych informacji dostarczają również wywiady z uczestnikami i uczestniczkami. W przypadku części z nich projekt pomógł wyostrzyć uważność na świat przyrody, dzięki czemu zaczęli dostrzegać wokół siebie istoty żywe i odpowiadać na ich potrzeby. Objawia się to w drobnych i nie tak spektakularnych gestach, które świadczą jednak wyraźnie o większej trosce osób uczestniczących w projekcie o przyrodę.

Nauczyłam się bardziej szanować przyrodę to znaczy, żeby nie śmiecić, nie skrobać na korze. (uczestniczka projektu)

Jak widzimy jakieś butelki czy coś, no, to najpierw spojrzę do środka, czy nie ma jakiegoś robaka czy coś i dopiero wtedy wyrzucić Ta wycieczka mi więcej uświadomiła np. dużo widziałam żuków i teraz zwracam na nie uwagę a wcześniej mogłabym po nich przejść. Bardziej zaczęłam zauważać jakie to jest fajne i jak można to chronić, uważać na to. (uczestniczka projektu)

szanuję roślinki (...) to znaczy nie zrywam na przykład listków, małych kwiatków. Ogólnie tak zauważyłam, że to nie jest fajne. (uczestniczka projektu)

Być może wymienione gesty nie mają na razie większego wpływu na środowisko, jednak dobrze ilustrują zmianę w nastawieniu uczestników i uczestniczek do ekologii. Pokazują w jaki sposób zmieniło się ich spojrzenie na przyrodę: jak zwiększyła się ich troska o nią oraz poczucie symbiozy ze światem natury.

Podsumowując, projekt pozytywnie wpłynął na uczestników i uczestniczki w zakresie ich postaw prośrodowiskowych. W niewielkim stopniu widać to po odpowiedziach ankietowych na pytania dotyczące poczucia odpowiedzialności za przyrodę, ale dane jakościowe pozwalają dostrzec subtelną, ale istotną zmianę w uczestnikach i uczestniczkach projektu. Jednocześnie wyraźnie wzrosła częstotliwość podejmowanych przez nich działań na rzecz środowiska, choć efekt ten może być do pewnego stopnia przeszacowany.

NATURALNIE ZAANGAŻOWANI

WPŁYW PROJEKTU NA POCZUCIE WŁASNEJ SKUTECZNOŚCI UCZESTNIKÓW I UCZESTNICZEK

Kolejnym celem projektu „Naturalnie Zaangażowani” było, zgodnie z założeniami podejścia **outdoor education**, stworzenie takich okoliczności, w których uczniowie i uczennice mogą przezwyciężać swoje trudności i osiągać sukcesy w wymagających warunkach. Ma to służyć wzmocnieniu ich poczucie własnej skuteczności, która przekłada się na powodzenie w życiu w wielu różnych aspektach. W ramach naszego badania przyglądaliśmy się temu, w jaki sposób zajęcia leśne wpłynęły na uczniów i uczennice w tym zakresie.

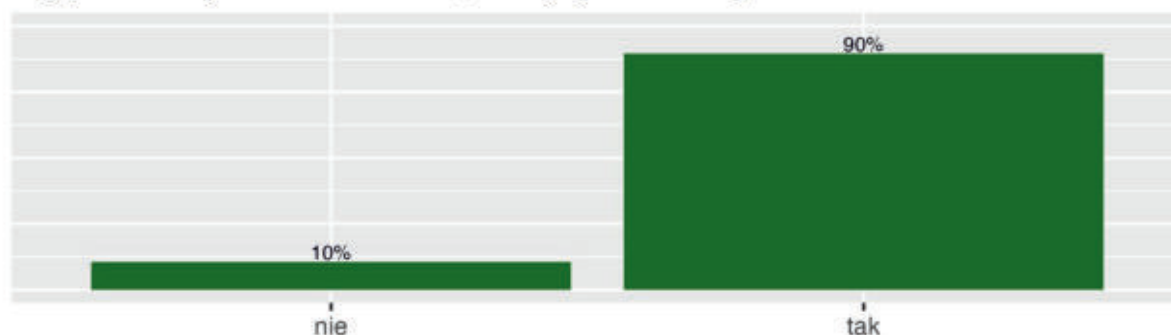
Mechanizm budowania poczucia własnej skuteczności

Na początku sprawdziliśmy, czy uczniowie i uczennice podczas leśnych wycieczek doświadczali sytuacji, które stanowiły dla nich wyzwanie, z którym zdołali skutecznie sobie z nimi poradzić. Po każdej z wizycie w lesie pytaliśmy uczestników i uczestniczki, za pośrednictwem kuponu ewaluacyjnego, o to czy zrobili na niej coś, co jest dla nich powodem do dumy. Okazało się, że zdecydowana większość osób uczestniczących w projekcie miała takie doświadczenie (90%).

Wycieczki sprzyjały temu, aby uczestnicy przełamali swoje bariery

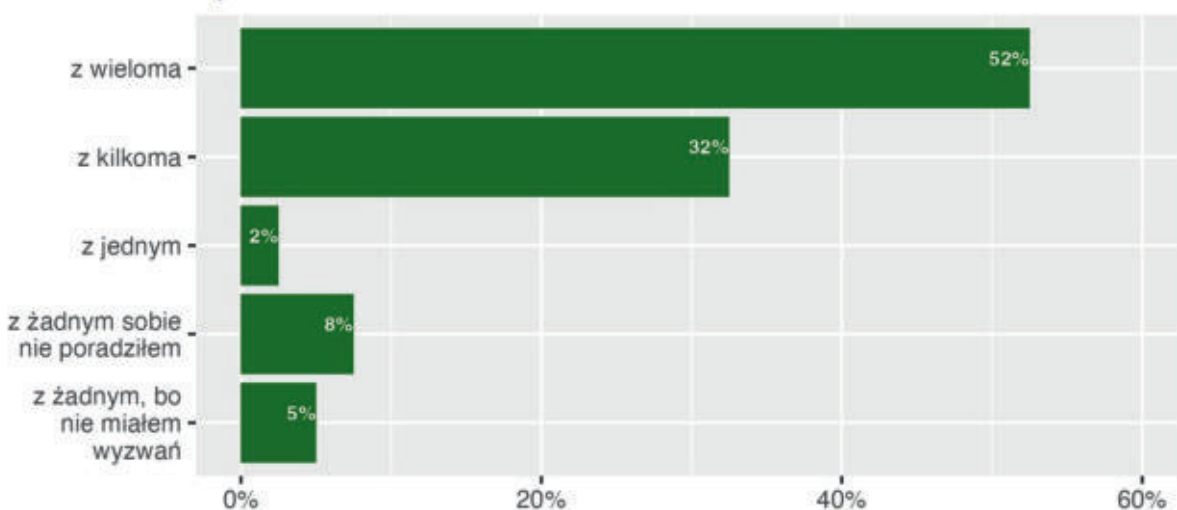
Czy podczas wycieczki zrobiłeś coś, z czego jesteś dumny

W ankiecie podsumowującej zapytaliśmy uczniów i uczennice o to, z jak wieloma wyzwaniem zmierzyli się na wycieczkach i czego one dotyczyły. Dominująca większość z nich – aż 87% – stwierdziła, że poradziła sobie z przynajmniej jednym wyzwaniem podczas wycieczek do lasu w ramach projektu, a nieco ponad połowa (52%) – z wieloma wyzwaniami.

I większość robiła to przynajmniej kilka razy

Czy podczas wycieczek w ramach projektu poradziłeś sobie z jakimś wyzwaniem?

Najczęściej wymieniane trudności dotyczyły mierzenia się z nowymi, praktycznymi zadaniami. Najwięcej uczniów i uczennic uznało, że wyzwaniem, jakiemu stawili czoła w trakcie zajęć w lesie było **rozpalanie ogniska przy użyciu krzesiwa lub krzemienia, gotowanie w lesie pizzy czy naleśników budowanie bazy i schronienia - ustawianie szalazów, namiotów, hamaków**

W trakcie wywiadów przeprowadzonych na zakończenie projektu, uczniowie i uczennice z nieskrywaną satysfakcją i dumą opowiadali nam o tym, jak udało im sobie poradzić z zadaniami do wykonania podczas zajęć leśnych.

Dla mnie to rozpalenie ogniska krzesiwem [było wyzwaniem], pierwszy raz to miałem w ręce i mi się w końcu udało. (uczestnik projektu)

Ja miałam to uczucie [dumy z siebie] jak budowaliśmy te szalazy i Pan powiedział, że potem będzie polewał szalazy wodą, żeby sprawdzić, czy są odporne na deszcz i okazało, że dobrze przykryłam ten szalaz i dużo wody się nie wlało. To wtedy myślę sobie ok, dokonałam tego, pokonałam ten żywioł! (uczestniczka projektu)

Również rodzice zauważyli u swoich dzieci uczucie zadowolenia z siebie, kiedy po powrocie z wycieczek chwaliły się osiągnięciami i zdobytymi nowymi umiejętnościami.

Oprócz nauki praktycznych umiejętności dla niektórych uczniów i uczennic wyzwaniem podczas zajęć leśnych było przewyżnianie własnych lęków, przez które wcześniej obawiali się zapuszczać w głąb lasu. Część uczestników i uczestniczek miała opory, żeby przebywać w lesie po zmroku, inni bali się owadów i małych stworzeń. Relacje niektórych uczniów i uczennic, i ich rodziców pokazują również, że młodzi ludzie stawiali czoła trudnym warunkom w lesie, do których nie byli wcześniej przyzwyczajeni. Radzili sobie też z nietypowymi dla nich i stresującymi sytuacjami, które można nazwać wychodzeniem z tzw. strefy komfortu.

Córka nauczyła się, jak radzić sobie w awaryjnych sytuacjach, jak skorzystanie z toalety w lesie (śmiech). Najbardziej ją to ruszyło, przyjechała i krzyczy „Mamo, wiesz, jak to się robi?!”. Bo ja już wiem. (rodzic uczestniczki projektu)

Przytoczne dane wskazują, że projekt stworzył odpowiednie warunki do tego, żeby uczniowie i uczennice z sukcesem stawiali czoła nowym wyzwaniom i przełamywali swoje bariery. Sprawdziliśmy czy doświadczenia sukcesu w pokonywaniu trudności przełożyły się na wzrost poczucia własnej skuteczności u osób uczestniczących w projekcie. W tym celu poprosiliśmy uczniów i uczennice z grupy projektowej i kontrolnej o wypełnienie skali poczucia własnej skuteczności⁹ przed i po projekcie. Skala zawiera 10 pytań z 4-punktową skalą odpowiedzi, co umożliwia uzyskanie wyniku w zakresie od 10 do 40. Im wyższy wynik, tym silniejsze jest poczucie własnej skuteczności.

Analiza wyników wykazała wzrost poczucia własnej skuteczności u uczniów i uczennic biorących w projekcie (o 1,3 punktu). W grupie kontrolnej zaobserwowaliśmy znacznie niższy wzrost (o 0,3 punktu). Różnica w średnich między grupami jest istotna statystycznie, co pozwala na stwierdzenie, że udział w leśnych zajęciach skutkowało wzmocnieniem poczucia własnej skuteczności wśród uczestników i uczestniczek. Choć zmiana może wydawać się nieduża to warto pamiętać, że nastąpiła po udziale w tylko 7 wycieczkach.

Wykres (średnia wartość własnej skuteczności przed i po projekcie dla obu- grup projektowej i kontrolnej)

Podsumowując, leśne wycieczki były dla uczestników i uczestniczek okazją do zmierzenia się z różnego rodzaju wyzwaniami oraz dawały możliwości do rozwoju nowych umiejętności. W konsekwencji prowadziły do umacniania w nich wiary we własne zdolności.

⁹ S A. Bandura, „Self Efficacy: the exercise of control”, 1997.

WPŁYW PROJEKTU NA RELACJE UCZESTNIKÓW I UCZESTNICZEK Z RÓWIEŚNIKAMI I RÓWIEŚNICZKAMI

W ramach naszego badania sprawdzaliśmy również czy projekt miał wpływ na relacje uczniów i uczennic z rówieśnikami i rówieśniczkami. Z rozmów z uczestnikami i uczestniczkami przeprowadzonymi na koniec projektu wynika, że dzięki leśnym zajęciom lepiej poznali się i zintegrowali ze sobą. W projekcie brały udział osoby z różnych klas danej szkoły. Zajęcia w lesie, podczas których organizowane były aktywności grupowe, zwłaszcza te wymagające współpracy, pozwoliły uczniom i uczennicom na nawiązanie bliższych relacji z rówieśnikami i rówieśniczkami.

Lepiej się poznaliśmy, lepiej się z niektórymi dogaduję. (uczestniczka projektu)

Zmieniły się nasze relacje i kontakt, bo na przykład przed lasem nie miałam takiego kontaktu z drugą klasą, a teraz on się bardzo polepszył (uczestniczka projektu)

Rodzice również zauważyli oddziaływanie zajęć leśnych na bardziej intensywne relacje z kolegami i koleżankami ze szkoły. O większej zażyłości uczniów świadczy fakt, że różne aktywności w lesie młodzi podejmują razem poza projektem.

Dużo bardziej z kolegami i koleżankami się wtóczy. Cały czas spotyka się z kolegami w bazie, którą wybudowali, ciągle tam przebywają. (rodzic uczestniczki projektu)

Niektóre badania dotyczące **outdoor education**¹⁰ pokazują, że uczniowie i uczennice, którzy mają trudności z nauką, motywacją czy umiejętnościami społecznymi, czerpią najwięcej korzyści z edukacji na świeżym powietrzu opartej na aktywności i doświadczaniu. Ponadto udział w zajęciach outdoorowych pozwala często wykazać się tym uczniom i uczennicom, którzy zazwyczaj pozostają w szkole "niewidoczni"¹¹.

Ten efekt wystąpił w projekcie „Naturalnie Zaangażowani”. Rozmowy z nauczycielkami pokazują, że w każdej klasie biorącej udział w projekcie zdarzały się osoby mające trudności w szkole i z funkcjonowaniem w gronie rówieśników i

---

¹⁰ Bredderman, T., (1983). Effects of activity-based elementary science on student outcomes: A qualitative synthesis oraz Fägerstam, E., (2014). High school teachers' experience of the educational potential of outdoor teaching and learning.

¹¹ Więcej o tym w opracowaniu „Przyroda jako klucz do zdrowego rozwoju”, który przygotowaliśmy jako część ewaluacji projektu „Naturalnie Zaangażowani” na zlecenie fundacji Leśna Baza.

rówieśniczek. Udział w projekcie, według rozmówczyń, wywołał największą zmianę właśnie u tych osób.

Jedna z nauczycielek opowiedziała o uczennicy, która przed udziałem w projekcie była nieśmiałą, zdemotywowaną dziewczyną, trzymającą się na uboczu klasy. Dzięki uczestnictwu w różnych działaniach w trakcie zajęć leśnych, które wymagały grupowej współpracy, uczennica stopniowo zżyła się ze swoimi kolegami i koleżankami. Stała się też bardziej zdeterminowana, żeby podejmować kolejne aktywności wspólnie z nimi.

Mieliśmy jedną dziewczynkę, która się nie odnajdywała, stała gdzieś tam z boku, a już pod koniec tych zajęć ja widziałam, że ona integruje się z grupą, chce z nimi coś zrobić, i inni się z nią zaangażowali. (nauczycielka zaangażowana w projekt)

Inna z nauczycielek przywołała przykład uczniów, którzy przed projektem mieli słabą pozycję w klasie, nie należeli do prymusów. Koledzy nie liczyli się z ich zdaniem, byli lekceważeni, wyśmiewani lub izolowani od reszty. Ci uczniowie, wykonując zadania zespołowe w ramach projektu, mogli się wykazać przed innymi, pokazując swoje umiejętności, których na lekcji nie mieli okazji ujawnić. Stali się ważnym ogniwem grupy w poradzeniu sobie z wyzwaniem w lesie. Nauczycielka dostrzegła, że dzięki temu zaczęli być darzeni uznaniem i bardziej akceptowani przez resztę klasy.

Dla mnie odczuwalne jest to, że wielu uczniów sprawia wrażenie, jakby nabrano pewności siebie. Pokazanie przed kolegami w grupie, w której są różne traktowani, że oni znają odpowiedź i rozwiązanie problemów, że dzięki nim grupa coś osiągnęła i nabrali takiej pewności, że „ja też mam duże znaczenie, że moje słowo się liczy”. (nauczycielka zaangażowana w projekt)

Podsumowując, zajęcia leśne, dzięki zaangażowaniu uczniów i uczennic w działania zespołowe, pozwolił na wzrost poczucia przynależności młodych ludzi do grupy i docenienia w niej swojej roli. Z wywiadów wynika, że największe korzyści z projektu czerpią nieliczne osoby uczniowskie zmagające się z różnymi trudnościami w szkole i funkcjonowaniu w grupie. Udział w zajęciach przyczynił się do ich większej motywacji do działania wspólnie z innymi, wzrostu ich pozycji w grupie, zacieśnienia relacji z rówieśnikami i rówieśniczkami, a także wzmocnienia poczucia własnej wartości, zwłaszcza wśród tych, którzy gorzej radzą sobie z nauką.

JAK OSOBY UCZESTNICZĄCE ZMIENIŁY SIĘ POD WPŁYWEM PROJEKTU – PODSUMOWANIE ILOŚCIOWE

Do tej pory pisaliśmy o wpływie projektu na różne obszary relacji pomiędzy dzieckiem a światem przyrody, a także na poczucie własnej skuteczności i niektóre kompetencje społeczne. Warto jednak pokusić się również o liczbową wartość reprezentującą wpływ projektu na uczestników i uczestniczki. Oczywiście, próby udzielenia takich jednoznacznych odpowiedzi zawsze odbywają się kosztem niuansów (dlatego opisaliśmy je szczegółowo w pozostałych częściach raportu) i wiążą się z ryzykiem popełnienia błędu w ocenie. Z drugiej strony są niezwykle użyteczne dla ogólnej oceny skuteczności projektu.

Po dokładnej analizie statystycznej przeprowadzonej w celu usunięcia typowych błędów występujących w małych grupach badawczych, uzyskaliśmy następujące wyniki:

- ➔ **1)** Projekt generalnie przyniósł korzyści w każdym z analizowanych (i opisanych w poprzednich rozdziałach) obszarów. Średni wzrost wskaźników dla wszystkich uczestników był umiarkowany i wyniósł około 3 p.p.
- ➔ **2)** Jednocześnie zidentyfikowaliśmy sporą grupę uczniów i uczennic (52%) którzy doświadczyli większych korzyści z projektu – w tej grupie zaobserwowano wzrost o 9 p.p. To głównie uczniowie i uczennice zadowoleni z zajęć leśnych i realizowanych przez siebie projektów.
- ➔ **3)** Zauważyliśmy również mniejszą grupę uczniów i uczennic, na których projekt nie miał wpływu lub wpływ ten był minimalnie negatywny (średnio - 2,5 p.p.). Ta grupa mniej entuzjastycznie oceniła projekt. Byli to w większości uczniowie i uczennice z dwóch konkretnych szkół - ponad połowa uczniów i uczennic ze szkoły w miejscowości A i aż 65% uczniów i uczennic z miejscowości B.

WPŁYW PROJEKTU NA PODEJŚCIE NAUCZYCIELEK DO METODY OUTDOOR EDUCATION

Projekt **Naturalnie Zaangażowani** zakładał wpływ na nauczycielki, które brały udział w specjalnie przygotowanych dla nich szkoleniach na temat **outdoor education**, uczestniczyły w zajęciach leśnych z wykorzystaniem tego podejścia, a także pomagały osobom uczestniczącym w realizacji projektów uczniowskich. W badaniu interesowało nas stosunek nauczycielek do **outdoor education**, które miały zostać przekonane do wartości tej idei, poznać charakterystyczne dla niej metody i chcieć wykorzystywać ją w praktyce.

Zajęcia leśne były pierwszym zetknięciem nauczycielek z podejściem **outdoor education**. Udział w projekcie pozytywnie wpłynął na ich postrzeganie tej metody pracy z uczniami i uczennicami. Rozmówczynie uznały ją za atrakcyjną propozycję stanowiącą ciekawą alternatywę dla tradycyjnej edukacji prowadzonej w szkolnych murach. Zwracały uwagę na takie korzyści metody jak większa swoboda dla uczniów i uczennic, nauka poprzez zabawę oraz możliwość zdobywania wiedzy poprzez bezpośrednie doświadczanie. Zauważały również, że przestrzeń leśna otwiera wiele możliwości do organizacji różnorodnych aktywności dla uczniów i uczennic.

To jest taka wolność dla dzieci! To nie jest tak, że siedzisz w ławce, pani cię przepyta, tylko jednak to jest wolność – inna perspektywa spojrzenia na naukę, zajęcia i świadomości przeżyć. (nauczycielka zaangażowana w projekt)

Pozytywny stosunek do **outdoor education** wynikał przede wszystkim z dostrzeżenia przez nauczycielki korzystnego wpływu projektu na uczniów i uczennic, zwłaszcza w kontekście zwiększenia integracji w grupie, wzrostu poczucia własnej skuteczności oraz poprawy dobrostanu. Po drugie, nauczycielki zauważyły pozytywne oddziaływanie zajęć leśnych na jakość swoich relacji z uczniami i uczennicami. Dzięki wspólnym aktywnościom i przeżywaniu nowych wyzwań, zażyłość między nimi a uczniami i uczennicami wzrosła, utrzymując się również w kolejnym roku szkolnym.

Nawet teraz po kilku miesiącach widzę, że nasze relacje są dużo lepsze, uczniowie się bardziej otworzyli, zaufali mi, jesteśmy w stanie szerzej sobie o różnych rzeczach porozmawiać. To już nie jest taka lekcja, że się zamykała wcześniej w klasie, tylko jes teśmy nastawieni, że staram się poszerzać horyzonty, ale często to się kończy na doświadczeniach, którymi się wymieniamy, opowiadamy sobie. (nauczycielka zaangażowana w projekt)

Nauczycielki zaangażowane w projekt deklarowały, że zamierzają kontynuować podejście **outdoor education** w swoich szkołach. Część z nich współpracuje dalej z fundacją Leśna Baza, która realizuje zajęcia w lesie z nowymi grupami uczniów i uczennic. Nauczycielki skutecznie przekonały do takiej oferty szkolnej rodziców swoich uczniów i uczennic, prezentując im korzyści wynikające z edukacji na świeżym powietrzu.

Tłumaczyłam rodzicom, że naprawdę warto, że super. I mimo że jest to odpłatne, w stu procentach wyrazili zgodę. Opowiedziałam o emocjach, doświadczeniach, jak z mojego punktu widzenia to jest odbierane. To, że się odciąga dzieciaki od komputerów, telefonów . Bo największy skarb to po prostu pójście w teren, że można tam fajne rzeczy robić i dobrze się

przy tym bawić. Więc rodzice przystali i teraz w grudniu mamy z Markiem pierwszy wyjazd do lasu z całą moją klasą 5. (nauczycielka zaangażowana w projekt)

W nowej szkole chcę wprowadzać to podejście i prowadzić regularne zajęcia w lesie. Wiem, że Marek to dalej rozwija, a ja jestem dalej chętna na to, nawet z nim rozmawiałam o tym, żeby coś takiego zrobić w nowej szkole. Zaprosiłam Marka, żeby też do nas wpadł. (nauczycielka zaangażowana w projekt)

Co więcej, nauczycielki stały się rzeczniczkami podejścia *outdoor education* w swoich szkołach (same zainteresowane zgadzały się z takim określeniem siebie). Aktywnie promują to podejście, osiągając sukcesy w zainteresowaniu innych nauczycieli i nauczycielek zajęciami na świeżym powietrzu. Część z tych nauczycieli planuje teraz organizować wycieczki z uczniami i uczennicami do lasu w ramach lekcji.

Jak dzieje się z koleżankami-nauczycielkami doświadczeniami, to mówią super -fajnie! (nauczycielka zaangażowana w projekt)

Podsumowując, zaangażowanie nauczycieli w projekt **Naturalnie Zaangażowani** przekonało ich do idei zajęć dla uczniów i uczennic w duchu **outdoor educationi** zachęciło do korzystania z tej metody w swojej praktyce nauczycielskiej.

PODSUMOWANIE

Projekt „Naturalnie Zaangażowani” miał dobry wpływ na uczestników i uczestniczki, choć obraz tych pozytywnych zmian jest nieco skomplikowany ze względu na to, że do udziału zgłosiły się głównie osoby, które już wcześniej chodziły często do lasu i lubiły taki sposób spędzania czasu. Udział w zajęciach leśnych dostarczył dzieciom sporo radości – wynika to przede wszystkim z przyjaznej atmosfery panującej na spotkaniach oraz z tego, że zaproponowane aktywności okazały się dla nich bardzo atrakcyjne. Czas spędzony w lesie miał także wyraźnie pozytywny wpływ na samopoczucie uczestników i uczestniczek tuż po zakończeniu wycieczek (głównie w zakresie redukcji stresu i wzrostu poziomu odczuwanego relaksu). Efekt ten jest zgodny z wynikami innych badań potwierdzających, że czas spędzony na łonie natury korzystnie oddziałuje na dobrostan psychiczny.

Projekt wpłynął też na sposób, w jaki uczestnicy i uczestniczki postrzegają świat przyrody. Wzrosła przede wszystkim ich uważność na otaczającą ich naturę oraz ciekawość związana z tym, co się w niej dzieje. Spędzając czas w lesie, uczestnicy i uczestniczki czują się bardziej komfortowo niż przed udziałem w projekcie. Zajęcia

poszerzyły również wachlarz dostrzeganych przez nich możliwości tego, co można robić w lesie – były inspiracją, aby spędzać w nim czas w sposób inny niż do tej pory. Wśród uczestników i uczestniczek, którzy wcześniej rzadko bywali w lesie, wzrosła także częstotliwość, z jaką do niego chodzą.

Również realizacja własnych projektów ekologicznych okazała się pozytywnym, nagradzającym doświadczeniem. Uczestnicy i uczestniczki dobrze wspominają swoje projekty, które sprawiły im przyjemność, dały satysfakcję i wzmocniły poczucie wpływu na stan środowiska naturalnego. Choć generalnie poczucie odpowiedzialności za środowisko właściwie się nie zmieniło (było bardzo wysokie już na początku), to wzrosła istotnie liczba realnych działań podejmowanych na rzecz jego ochrony.

Zgodnie z założeniami zajęcia leśne dawały uczestnikom i uczestniczkom okazję do zmierzenia się z różnymi wyzwaniami i przełamywania własnych słabości. Przełożyło się to na niewielki wzrost uogólnionego poczucia własnej skuteczności.

Udział w projekcie wpłynął też pozytywnie na jakość relacji pomiędzy uczestnikami i uczestniczkami zajęć leśnych. Było to szczególnie istotne dla osób mających słabszą pozycję w grupie rówieśniczej, które dostały możliwość wykazania się, zostały docenione i doświadczyły przyjęcia przez grupę.

W końcu nauczycielki biorące udział w projekcie niezwykle pozytywnie oceniają metodę **outdoor education**. Dostrzegają jej pozytywny wpływ na uczniów i uczennice oraz różne zalety zwłaszcza w porównaniu do tradycyjnych (szkolnych) metod nauczania. Dlatego chcą korzystać z niej w swojej przyszłej pracy, a już dziś wcielają się w rolę „ambasaderek” **outdoor education** w swoich szkołach i współpracują z fundacją Leśna Baza, która realizuje zajęcia z ich kolejnymi uczniami i uczennicami.

O autorach:

Agata Gołasa – psycholożka i badaczka z doświadczeniem w prowadzeniu badań naukowych, społecznych oraz marketingowych. Pracowała w międzynarodowej agencji badawczej, gdzie zajmowała się ilościowymi i jakościowymi badaniami wizerunku marki, produktów i usług. Od 2017 roku związana z Fundacją Stocznia, w której zajmuje się prowadzeniem badań jakościowych oraz ewaluacją projektów dla szerokiego grona klientów – organizacji pozarządowych, instytucji publicznych oraz sektora biznesowego.

Damian Jaworek – socjolog, antropolog, absolwent Wydziału Socjologii i Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Warszawskiego. Laureat II nagrody im. Floriana Znanieckiego Polskiego Towarzystwa Socjologicznego. Od początku swojej drogi zawodowej związany z trzecim sektorem. Od 2016 do 2022 roku pracował w Fundacji Stocznia, gdzie zajmował się prowadzeniem badań, w tym ewaluacji projektów edukacyjnych dla instytucji publicznych i organizacji pozarządowych (we współpracy m.in. z Centrum Edukacji Obywatelskiej, Fundacją Dajemy Dzieciom Siłę, Fundacją Orange, Centrum Nauki Kopernik). Realizował projekty obywatelskie i młodzieżowe ze szkołami i instytucjami samorządowymi oraz procesy konsultacji społecznych. Od grudnia 2022 Warszawski Rzecznik Praw Uczniowskich. Członek Towarzystwa Krajoznawczego Krajobraz, w którym zajmuje się działaniami na rzecz ochrony przyrody i zrównoważonej, proekologicznej turystyki.

Maciej Onyszkiewicz – socjolog, od 2017 roku związany z Fundacją Stocznia. Jest specjalistą w dziedzinie badań społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem badań ewaluacyjnych. Posiada doświadczenie w prowadzeniu projektów badawczych dla organizacji pozarządowych, instytucji publicznych oraz w sektorze biznesowym. Jego praca koncentruje się na analizie i ocenie programów i projektów społecznych. W roli trenera przekazuje swoją wiedzę i doświadczenie, prowadząc szkolenia dla organizacji pozarządowych w zakresie zlecenia i realizacji badań ewaluacyjnych. Jest współautorem publikacji „Ewaluacja. Jak to się robi? - poradnik dla programów Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności i innych programów społecznych”.

Listopad 2023

Iceland
Liechtenstein
Norway

**Active
citizens fund**

LEŚNA BAZA
www.lesnabaza.eu

Projekt „Naturalnie Zaangażowani” zrealizowany przez fundację Leśna Baza z dotacji programu Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy finansowanego przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię w ramach Funduszy EOG.